توي قىلىشقا رىغبەتلەندۇرۇش، پاھىشىدىن ئاگاھلاندۇرۇش

﴿ وَأَنكِحُوا۟ ٱلْأَيَـٰمَىٰ مِنكُمْ وَٱلصَّـٰلِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَآئِكُمْ ۚ إِن يَكُونُوا۟ فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ
ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ ٱللَّهُ مِن
فَضْلِهِۦ ۗ وَٱلَّذِينَ يَبْتَغُونَ ٱلْكِتَـٰبَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَءَاتُوهُم
مِّن مَّالِ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ ءَاتَىٰكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا۟ فَتَيَـٰتِكُمْ عَلَى ٱلْبِغَآءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا۟ عَرَضَ
ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ مِنۢ بَعْدِ إِكْرَٰهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ
ءَايَـٰتٍ مُّبَيِّنَـٰتٍ وَمَثَلًا مِّنَ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾ ﴾

﴿ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار؛ ئەگەر ئۇلار يوقسۇز بولىدىغان بولسا (ئۇلارنىڭ يوقسۇزلۇقى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشۇڭلارغا توسۇق بولمىسۇن)، اللّٰه ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلىدۇ، اللّٰه نىڭ (كەرىمى) كەڭدۇر، اللّٰه بەندىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى بىلگۈچىدۇر. ئۆيلىنەلمەيدىغانلار اللّٰه ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلغۇچە، ئۆزلىرىنى ئىپپەتلىك تۇتسۇن، قۇللىرىڭلاردىن توختام تۈزۈشنى تىلەيدىغانلار (يەنى خوجىسىغا مۇئەييەن پۇل ــ مال تۆلەش شەرتى بىلەن ئۆزىنىڭ ئازاد قىلىنىشىنى تىلەيدىغانلار) بىلەن، ئەگەر ئۇلارنىڭ ساداقىتىنى بايقىساڭلار، توختام تۈزۈڭلار، سىلەرگە اللّٰه ئاتا قىلغان مال ــ مۈلۈكنىڭ بىر قىسمىنى (ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىشقا ياردەم تەرىقىسىدە) ئۇلارغا بېرىڭلار، ئەگەر سىلەرنىڭ چۆرىلىرىڭلار ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىسا، بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى دەپ ئۇلارنى پاھىشىغا مەجبۇرلىماڭلار، كىمكى ئۇلارنى پاھىشىغا مەجبۇرلايدىكەن، مەجبۇرلانغاندىن كېيىن اللّٰه ئۇلارنى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) رەھىم قىلغۇچىدۇر (يەنى پاھىشىغا مەجبۇرلانغانلىقى ئۈچۈن، اللّٰه ئۇلارنى جاۋابكارلىققا تارتمايدۇ، مەجبۇرلىغۇچىلارنى قاتتىق جازالايدۇ). (ئى مۆمىنلەر!) بىز سىلەرگە روشەن ئايەتلەرنى، سىلەردىن ئىلگىرى ئۆتكەن ئۈممەتلەردىن مىساللارنى ۋە تەقۋادارلار ئۈچۈن ۋەز ــ نەسىھەتلەرنى شەك ــ شۈبھىسىز نازىل قىلدۇق﴾.

ــ سۈرە نۇر 32 ــ، 33 ــ، 34 ــ، ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

ٱلۡأَيَـٰمَىٰ: (بويتاق)، بۇ سۆز «ئەييىم» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، ئەر بولسۇن ياكى ئايال بولسۇن تۇرمۇشقا چىقمىغان دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. يەنى بويتاق ئەر ۋە تۇل ئاياللارنى كۆرسىتىدۇ. بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈزۈن بويتاق قېلىشتىن پاناھ تىلىگەن. ﴿ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن ئايەتكە ئەر ـ ئايال، قىز ـ چوكان ۋە يىگىتلەرنىڭ ھەممىسى كىرىدۇ.

عِبَادِكُمۡ: (قۇل)، بۇ سۆز قۇل ۋە چاكارلارنى كۆرسىتىدۇ.

وَٰسِعٌ: (كەڭدۇر)، بۇ سۆز، الله بايدۇر، كەڭ بايلىق ئىگىسىدۇر، بەندىلىرىدىن خالىغان كىشىنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىدۇ، الله ھەممە نەرسىدىن بىھاجەتتۇر، مەدھىيەگە لايىقتۇر، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

عَلِيمٌ: (بىلگۈچىدۇر)، بۇ سۆز، الله ئىنسانلارنىڭ ئېھتىياجلىرىنى ۋە مەنپەئەتلىرىنى بىلىپ تۇرغۇچىدۇر، ئۇلار ئۈچۈن تەقسىم قىلغان رىزىقنى ئۇلارغا يەتكۈزۈپ تۇرىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

وَلۡيَسۡتَعۡفِفِ: (ئىپپەتلىك تۇتسۇن)، بۇ سۆز ئىپپەتلىك بولۇشنى تىلەش مەنىسىدە كېلىدۇ. بىر ھەدىستە: «كىمكى ئىپپەتلىك بولۇشنى تەلەپ قىلىدىكەن، الله ئۇنى ئىپپەتلىك قىلىدۇ» دېيىلگەن.

ٱلۡكِتَـٰبَ: (توختام تۈزۈشنى)، بۇ سۆز توختاملىشىش، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ. ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «بىر ئادەم قۇلىغا: مەن سەن بىلەن مىڭ دەرھەمگە توختاملاشتىم دېسە، ئاندىن قۇل ئۇ مىڭ دەرھەمنى ئۆتىسە، ئازاد بولۇپ كېتىدۇ.»[①]

توختاملىشىش ئىككى ئادەم ئارىسىدا بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ خوجايىن بىلەن قۇلىنىڭ ئارىسىدىكى توختامنامە بولۇپ، قۇل ئۆزىنى خوجايىنىنىڭ ئازاد قىلىۋېتىشى ئۈچۈن خوجايىنىغا مەلۇم مىقداردا پۇل ـ مال بېرىشكە توختام تۈزىشىدۇ. بۇ ئىسلامىي سۆز بولۇپ، جاھىلىيەت دەۋرىدىكىلەر ئۇنى بىلمەيتتى. بۇنى ئەللامە ئىبنى ھەجەر ئەسكەرتىپ ئۆتكەن[②].

خَيۡرًا: (سەداقىتىنى)، بۇ سۆز پۇل ـ مال مەنىسىدە ئىشلىتىلىدۇ: ﴿ئەگەر سىلەردىن بىرەيلەن ئۆلۈش ئالدىدا كۆپ مال قالدۇرسا، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ۋە خىش ـ

[①] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 188 ـ بەت.
[②] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 152 ـ بەت.

www.munber.org

ئەقرىبالىرىغا ئادىللىق بىلەن ۋەسىيەت قىلىشى تەقۋادارلارنىڭ ئۈستىگە تېگىشلىك بۇرچى سۈپىتىدە پەرز قىلىندى﴾[1]، ﴿ئىنسان پۇل ـ مالغا ئىنتايىن ھېرىستۇر﴾[2].

ئۇ سۆز يەنە ياخشى ئىشلار مەنىسىدىمۇ ئىشلىتىلىدۇ. بۇ ئايەتتە ياخشى، ئامانەتدار ۋە ۋاپادار، دېگەن مەنىدە كەلگەن يەنى ئەگەر سىلەر ئۇلارنىڭ پۇل تېپىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى، ئامانەتدار ۋە ۋاپادار ئىكەنلىكىنى بايقىساڭلار، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىشى ئۈچۈن توختام تۈزۈڭلار، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

فَتَيَٰتِكُمۡ: (چۆرۈلىرىڭلار)، ئۇ «فەتات» دېگەن سۆزنىڭ كۆپلۈك ئىشلىتىلىشى بولۇپ، دېدەك دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

ٱلۡبِغَآءِ: (پاھىشىغا)، ئۇ، سۆز تومۇرى بولۇپ، خوتۇن كىشىنىڭ يولدىن چىققانلىقىنى ۋە زىنا قىلغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇ ئاياللارنىڭ زىنا قىلغانلىقىنىلا بىلدۈرىدىغان خاس سۆزدۇر. شۇڭا ئۇ زىنا قىلغان ئەرگە ئىشلىتىلمەيدۇ. ئايەتتە دېدەكلەرنى زىنا قىلىشقا زورلاش مەنىسىدە كەلگەن. بىر ھەدىستە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام زىنادىن تاپقان پۇلنى ئىشلىتىشنى مەنئى قىلغان.

تَحَصُّنًا: (ئىپپەتلىك بولۇشنى)، بۇ سۆز ئىپپەتلىك بولماق، دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

عَرَضَ ٱلۡحَيَوٰةِ: (بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى)، بۇ سۆز دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ ئازغىنا مېلى دېگەن مەنىدە كېلىدۇ.

ءَايَٰتٖ مُّبَيِّنَٰتٖ: (روشەن ئايەتلەرنى)، بۇ سۆز بۈيۈك ۋە يۈكسەك الله نىڭ ھېكمەتلىرىنى كۆرسىتىدىغان روشەن ئايەتلەر، پارلاق پاكىتلار، ئوچۇق ئاشكارا دەلىللەر، دېگەن مەنىلەرنى ئىپادىلەيدۇ. ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ سۆز بۇ سۈرىدە بايان قىلىنغان ئايەتلەرنى، مەنىلىرى ئوچۇق كۆرسىتىپ بېرىلگەن ئەھكام ۋە جازا بەلگىلىمىلىرىنى كۆرسىتىدۇ.»

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمي مەنسى

ئۇلۇغ ئىگىمىز الله تائالا ياشلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشقا، ھۆر ئەر ـ ئاياللارنى ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق قىلىپ قويۇشقا بۇيرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ئى مۆمىنلەر! ئىچىڭلاردىكى بويتاق قالغان ھۆر ئەرلەرنى ۋە ئاياللارنى، قۇللىرىڭلار، دېدەكلىرىڭلار ئىچىدىكى ياخشىلارنى ۋە تەقۋادارلارنى ئۆيلۈك قىلىپ قويۇڭلار. ﴿ئەگەر﴾ سىلەر بېشىنى ئوڭلاپ قويغان بۇ كىشىلەر كەمبەغەل ۋە يوقسۇز بولسا، الله تائالا ئۇلارنى ﴿ئۆز كەرىمى بىلەن﴾ باي قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلارنىڭ يوقسۇزلىقى سىلەرنىڭ ئۇلارنى ئۆيلۈك قىلىپ قويۇشۇڭلارغا

[1] سۈرە بەقەرە، 180 ـ ئايەت.
[2] سۈرە ئادىيات، 8 ـ ئايەت.

تۇسالغۇ بولمىسۇن. اللە نىڭ پەزلى ـ مەرھەمىتى ناھايىتى كەڭدۇر، ئۇ ناھايىتى سېخىدۇر، ناھايىتى مەردتۇر، بەندىلىرى ئىچىدىن ئۆزى خالىغان كىشىگە كەڭ رىزىق بېرىدۇ. ئۇنىڭغا ئۇلارنىڭ ئىشلىرى ۋە ئەھۋاللىرى ھەرگىز مەخپىي قالمايدۇ.

ئاندىن اللە تائالا ماددى سەۋەبلەر ياكى ئىجتىمائىي جازالار تۈپەيلى ﴿ئۆيلىنەلمەيدىغان﴾ يەنى ئۆيلىنىش يوللىرى ئاسانلاشمىغان ياشلارنى پاھىشىدىن ساقلىنىپ ئىپپەتلىك بولۇشقا، ﴿اللە﴾ ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلغۇچە ۋە ئۆيلىنىش ئىشلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگىچە، اللە ھارام قىلغان نەرسىلەردىن يىراق تۇرۇشقا بۇيرۇيدۇ. ئەگەر بەندە اللە دىن قورقسا، اللە ئۇنىڭغا ئاسانلىق ۋە چىقىش يولى قىلىپ بېرىدۇ. ﴿كىمكى اللە دىن قورقىدىكەن، اللە ئۇنىڭ ئىشىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىدۇ﴾①. شۇنداقلا اللە تائالا خوجايىنلارنى ئۆزلىرىنى قۇللۇقتىن ئازاد قىلىشنى خالايدىغان قۇللار بىلەن توختام تۈزۈشكە بۇيرۇيدۇ. ئۇلارنى قۇللىرىنىڭ پۇل ـ مال بېرىش بەدىلىگە ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىش نىيىتىنى قوبۇل قىلىشقا تەۋسىيە قىلىدۇ ۋە ئۇلارنى دېدەكلىرىنى ﴿پاھىشىغا﴾ مەجبۇرلاشتىن توسىدۇ. چۈنكى، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كىشىلەر بايلىققا ئېرىشىش ئۈچۈن، بۇ دۇنيانىڭ پۇل ـ پۇچەكلىرىنى توپلاش ئۈچۈن، پاھىشە كۆكى ئارقىلىق ئازغىنا مال ـ دۇنيادىن بەھرىمەن بولۇش ئۈچۈن دېدەكلىرىنى پاھىشىغا زورلاشتەك ئەنە شۇنداق رەزىل ئىشلارنى قىلاتتى.

ئاندىن اللە تائالا دېدەكلىرىنى پاھىشە قىلىپ پۇل تېپىشقا زورلىغۇچى زالىملارنى، ھەددىدىن ئاشقۇچىلارنى قاتتىق ئازابقا دۇچار قىلىدىغانلىقى، كەلگۈسىدە ئۇلارنى قاتتىق جازالايدىغانلىقى بىلەن قورقىتىدۇ، زىنا قىلىشقا زورلانغۇچى دېدەكلەرنى كەچۈرىدىغانلىقىنى ۋە ئۇلارغا مەغپىرەت قىلىدىغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. چۈنكى، ئۇلار ئۇ رەزىل ئىشنى ئۆزلىكىدىن ۋە ئىختىيارى ھالدا قىلغان ئەمەس. ئۇلارنىڭ گۇناھلىرى ئۇلارنى شۇ ئىشقا مەجبۇرلىغانلارغا بولىدۇ.

ئاندىن اللە تائالا بەندىلىرىنىڭ ئەمەل قىلىشى ئۈچۈن ئۇلارغا روشەن ئايەتلەرنى، تەپسىلى بايان قىلىنغان ھۆكۈملەرنى ۋە جازا بەلگىلىملىرىنى نازىل قىلغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن بۇ ئايەتلەرنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ بەخت ـ سائادىتى ۋە بارلىق مەنپەئەتلىرى شۇ ئايەتلەرگە مۇجەسسەملەشكەن بولۇپ، اللە تائالا ئۇلارنى پارلاق يول ئۈستىگە يېتەكلەيدۇ، ئۇلارنىڭ ۋەز ـ نەسىھەت ئېلىشلىرى، ئۆزلىرىدىن بۇرۇن ئۆتكەن ئۈممەتلەرنىڭ ئاقىۋىتىدىن ئاچچىق ساۋاق ئېلىشلىرى ئۈچۈن ئۇلارغا مىساللارنى بايان قىلىپ بېرىدۇ. ﴿پەرۋەردىگارىڭ ئاھالىسى ياخشى بولغان يۇرتلارنى زۇلۇم سىلىپ ھالاك قىلمايدۇ﴾②.

① سۈرە تالاق، 4 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
② سۈرە ھۇد، 117 ـ ئايەت.

www.munber.org

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئىمام سۇيۇتى ئابدۇللاھ ئىبنى سۇبەيھىنىڭ ئاتىسىنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «مەن ھۇۋەيتەب ئىبنى ئابدۇلئۇززانىڭ قۇلى ئىدىم. مەن ئۇنىڭدىن پۇل بېرىپ ئازاد بولۇشۇم ئۈچۈن توختاملىشىشنى تەلەپ قىلدىم. بىراق ئۇ ئۇنىمىدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿قۇللىرىڭلاردىن توختام تۈزۈشنى تىلەيدىغانلار (يەنى خوجىسىغا مۇئەييەن پۇل ــ مال تۆلەش شەرتى بىلەن ئۆزىنىڭ ئازاد قىلىنىشىنى تىلەيدىغانلار) بىلەن، ئەگەر ئۇلارنىڭ ساداقىتىنى بايقىساڭلار، توختام تۈزۈڭلار...﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»[1]

ئىمام قۇرتۇبى بۇ ۋەقەنى بايان قىلغاندىن كېيىن مۇنداق دەيدۇ: «نەتىجىدە ھۇۋەيتەب قۇلى بىلەن يۈز تىللاغا توختاملاشتى ۋە ئۇنىڭغا ئۇ يۈز تىللادىن 20 تىللانى ھەدىيە قىلدى. كېيىن ئۇنىڭ قۇلى توختاملاشقان بۇ پۇلنى ئادا قىلدى. ھۇۋەيتەب ھۇنەين ئۇرۇشىدا ئۆلۈپ كەتتى.»

2 ـ ئىمام مۇسلىم سەھىھ مۇسلىمدا جابىر ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ مۇسەيكە ۋە ئۇمەيمە ئىسىملىك ئىككى دېدىكى بار ئىدى. ئۇ ئۇلارنى پاھىشە قىلىپ پۇل تېپىشقا زورلىغان ئىكەن. ئۇلار بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا شىكايەت قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿ئەگەر سىلەرنىڭ چۆرىلىرىڭلار ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىسا، بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى دەپ ئۇلارنى پاھىشىغا مەجبۇرلىماڭلار﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلىدۇ.»[2]

رىۋايەت قىلىنىشىچە، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئۇ ئىككى دېدىكىنى پاھىشە قىلىپ پۇل تېپىشقا زورلاپ ئۇراتتى. ئۇلارنىڭ بىرى: ئەگەر بۇ ياخشى ئىش بولسا، بىز ئۇنى چوقۇم كۆپ قىلىمىز، ئەگەر ئۇ يامان ئىش بولسا، بىز ئۈچۈن ئۇنى تاشلايدىغان ۋاقىت چوقۇم كەلدى، دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايەت نازىل بولىدۇ[3].

3 ـ ئىبنى جەرىر، مۇجاھىدنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئاز بىر قىسىم كىشىلەر دېدەكلىرىنى پاھىشە قىلىپ پۇل تېپىشقا بۇيرۇيتتى. ئۇلار پاھىشە قىلىپ پۇل تېپىپ كېلەتتى. ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەينىڭ پاھىشە قىلىدىغان بىر دېدىكى بار ئىدى. كېيىن ئۇ پاھىشە قىلىشنى يامان كۆرۈپ، ئۇنداق قىلماسلىققا قەسەم ئىچتى. ئاندىن ئۇنىڭ خوجايىنلىرى ئۇنى پاھىشە قىلىشقا مەجبۇرلىدى. ئاخىرى ئۇ بېرىپ بىر يېشىل تون بەدىلىگە پاھىشە قىلىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن اللە تائالا: ﴿ئەگەر سىلەرنىڭ

[1] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 190 ـ بەت.
[2] ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 5 ـ جىلد، 44 ـ بەت.
[3] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 12 ـ جىلد، 144 ـ بەت.

چوّرىلىرىڭلار ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىسا، بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى دەپ ئۇلارنى پاھىشىغا مەجبۇرلىماڭلار﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى.»[1]

مۇقاتىل مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ ئايەت مۇئازە، مۇسەيكە، ئۇمەيمە، قەتىيلە، ئۇمرە ۋە ئۇرۋا ئىسىملىك ئالتە دېدەك ھەققىدە نازىل بولغان بولۇپ، ئۇلار ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەيىنىڭ دېدەكلىرى ئىدى[2]. ئۇ ئۇلاردىن مال ئۈندۈرۈش ئۈچۈن ئۇلارنى پاھىشە قىلىشقا بۇيرۇيتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئايەت نازىل بولدى.

بۇ رىۋايەتلەرنىڭ ھەممىسى دېدەكلىرىنى پۇل تېپىش ئۈچۈن پاھىشە قىلىشقا مەجبۇرلايدىغان ئادەمنىڭ مۇناپىقلارنىڭ باشلىقى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەي ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ بېرىدۇ.

ئىلگىرىكى ئايەتلەر بىلەن بولغان باغلىنىشلىقى

اللە تائالا ئىلگىرىكى ئايەتلەردە مۆمىنلەرنى پاھىشىدىن ئىبارەت كىشىنى ھالاك قىلىدىغان بۇ ئېغىر جىنايەتنى ئىشلەشتىن قاتتىق قورقۇتۇپ، ئۇلارنى زىنا قىلىشتىن ۋە ئۇنىڭ يىراق - يېقىن سەۋەبلىرى بولغان نامەھرەم ئاياللارغا قاراش، ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈش، ئەۋرەتلەرنى ئېچىش، زىننەتلەرنى ئاشكارىلاش، ئۆيلەرگە رۇخسەتسىز كىرىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىشتىن، شۇنىڭدەك ئەخلاقسىزلىقتا، بۇزۇقچىلىقتا ۋە خەتەرلىك ئىشلارغا گىرىپتار قىلىدىغان بارلىق ناشايان ئىشلارنى قىلىشتىن قەتئىي توسىدۇ.

بۇ ئايەتلەردە بولسا اللە تائالا مۆمىنلەرنى ئۆيلىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ، ئۆيلىنەلمىگەنلەرگە ياردەم بېرىشكە ۋە ئۇنىڭ يولىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇيدۇ. چۈنكى، ئۆيلىنىش ئىپپەتلىك بولۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسىدۇر. ئۇ مۆمىننى زىنادىن ساقلاپ قالىدۇ ۋە ئۇنى زىنانىڭ گۇناھلىرىدىن يىراق قىلىدۇ. ئۆيلىنىش ئىنسانلىقنى ساقلاپ قېلىش ۋە پەزىلەتلىك جەمئىيەت قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن يېگانە يولدۇر. شۇڭا بۇ ئايەتلەر ياش قىز - يىگىتلەرنى تويي قىلىش يولى ئارقىلىق ئىپپەتلىرىنى ساقلاشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ. تويي قىلىش يولىغا توسالغۇ بولىدىغان بارلىق قىيىنچىلىقلارنى، مەيلى ئۇ ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق بولسۇن، مەيلى باشقا قىيىنچىلىق بولسۇن، مۇۋاپىق شەكىلدە ھەل قىلىشقا چاقىرىدۇ. بۇ ئايەتلەرنىڭ ئىلگىرىكى ئايەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى دەل مانا مۇشۇدۇر.

[1] «فەتھۇل بەيان» ناملىق كىتاب، 6 - جىلد، 636 - بەت.
[2] ئىمام تەبەرىنىڭ «جامىئۇل بەيان» ناملىق تەپسىرى، 18 - جىلد، 134 - بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 6 - جىلد، 38 - بەت.

www.munber.org

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ اللہ تائالانىڭ: ﴿ۋە ياخشى قول ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ﴾ دېگەن سۆزى ئىنساندىكى تەقۋادارلىقنىڭ ۋە ياخشىلىقنىڭ قەدىر قىممىتىنى كۆرسىتىدۇ. ئىنسان بايلىقى ياكى ئابرۇيى بولغانلىقى ئۈچۈن ھۆرمەتلىنىشكە لايىق ئەمەس، ئۇ پەقەت دىندار ۋە ياخشى بولغانلىقى ئۈچۈن ھۆرمەتلىنىشكە لايىق. اللہ تائالامۇ مۇنداق دەيدۇ: ﴿(ياخشى) ئاقىۋەت تەقۋادارلارغا مەنسۇپتۇر﴾[1].

ئىمام زەمەخشەرى مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر سەن: بۇ ئايەتتە نېمىشقا ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلەر خاس قىلىندى دېسەڭ، مەن مۇنداق جاۋاب بېرىمەن: ئۇلارنىڭ دىنىنى قوغدىشى ۋە ياخشى سۈپەتلىرىنى ساقلاپ قېلىشى ئۈچۈن شۇنداق دېيىلدى. چۈنكى، خوجايىنلار ياخشى قۇللارغىلا شەپقەت كۆرسىتىدۇ، ئۇلارنى ياخشى كۆرۈش ۋە شەخسىي خىزمەتلىرىگە سېلىشتا ئەۋلادلىرىنىڭ ئورنىدا كۆرىدۇ. شۇڭا ئۇلار ياخشىلىق قىلىنىشقا ۋە كۆڭۈل بۆلۈنۈشكە تەۋسىيە قىلىنىشقا لايىق كىشىلەردۇر. ئەمما يامان ئىشلارنى قىلىدىغان قۇللارغا كەلسەك، خوجايىنلار ئۇلارغا يۇقىرىدىكىلەرنىڭ ئەكسىچە مۇئامىلە قىلىدۇ.»[2]

2 ـ اللہ تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇلار يوقسۇز بولىدىغان بولسا (ئۇلارنىڭ يوقسۇزلۇقى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشۇڭلارغا توسۇق بولمىسۇن)، اللہ ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلىدۇ﴾ دېگەن سۆزىدە ئۆيلىنىش يولىغا ماڭغان ۋە ئۆيلىنىش بىلەن ئۆزىنىڭ ئىپپىتىنى ساقلاشنى كۆزلىگەن كىشىنى اللہ تائالانىڭ باي قىلىدىغانلىقى اللہ تائالا تەرىپىدىن ۋەدە قىلىنغان. خېلى كۆپ ساھابىلارنىڭ بۇ ئايەتنى شۇنداق چۈشەنگەنلىكى نەقىل قىلىنغان. ئەبۇ بەكرى: «اللہ نىڭ سىلەرنى ئۆيلىنىشكە بۇيرۇغان بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىڭلار، اللہ سىلەرگە ۋەدە قىلغان بايلىقنى سىلەرگە ئاتا قىلسۇن» دېگەن. ئۆمەر بىلەن ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ: «ئۆيلىنىش ئارقىلىق رىزىق تەلەپ قىلىڭلار» دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.

ئەگەر بىرى: بىز نۇرغۇن كەمبەغەللەرنىڭ توي قىلغاندىن كېيىنمۇ كەمبەغەل ھالەتتە ھايات كەچۈرىدىغانلىقىنى، باي بولالمايدىغانلىقىنى كۆرىمىز، شۇنداقلا توي قىلغاندىن كېيىن كەمبەغەللىشىپ كەتكەن بايلارنىمۇ كۆرىمىزغۇ؟ دېسە، بىز بۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىمىز: بۇ يەردە "اللہ نىڭ خالىشى" شەرت قىلىنغان. اللہ تائالا بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: ﴿اللہ خالىسا ئۆز پەزلى بىلەن سىلەرنى باي قىلىدۇ﴾[3].

[1] سۈرە قەسەس، 83 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام زەمەخشەرىنىڭ «ئەلكەششاف» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 186 ـ بەت.
[3] سۈرە تەۋبە، 28 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

الله تائالانىڭ مەزكۇر ئايەتنى «الله نىڭ كەرەمى كەڭدۇر، الله بەندىلەرنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلغۇچىدۇر» دېمەستىن، ﴿الله نىڭ (كەرىمى) كەڭدۇر، الله بەندىلەرنىڭ مەنپەئەتىنى بىلگۈچىدۇر﴾ دەپ تۈگىتىشىمۇ بۇ ۋەدىنىڭ الله نىڭ خالىشى بىلەن شەرت قىلىنغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. مانا بۇ، الله تائالانىڭ بەندىلىرىگە نېمىنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى، ھېكمەت ۋە پايدا ـ مەنپەئەتنىڭ تەقەززاسى بويىچە خالىغان بەندىسىنىڭ رىزقىنى كەڭ قىلىدىغانلىقىنى، خالىغان بەندىسىنىڭ رىزقىنى تار قىلىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ.

بىر ھەدىس قۇددۇسىدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، بەندىلىرىم ئىچىدە پەقەت كەمبەغەللىك پايدىلىق بولىدىغان كىشىلەر بار. ئەگەر مەن ئۇلارنى باي قىلىۋەتسەم، ئۇلارنىڭ ھالى ئەلۋەتتە بۇزۇلىدۇ.» بايلىق بىلەن ئۆيلىنىشنىڭ ئارىسىنى باغلايدىغان بۇ ھېكمەت شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، بەزى كىشىلەر ئەۋلادلار ۋە پەرزەنتلەر چوقۇم كەمبەغەللىككە سەۋەب بولىدۇ، ئۇلارنىڭ بولماسلىقى چوقۇم مال ـ دۇنيانىڭ كۆپىيىشىگە سەۋەب بولىدۇ، دەپ خىيال قىلىشىدۇ. شۇڭا الله تائالانىڭ بەندىلەرنى گەرچە بالا ـ چاقىلىرى كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ باي قىلىشقا، ئۆيدە بويتاق ئولتۇرغان تەقدىردىمۇ كەمبەغەل قىلىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى، ئىنساننىڭ كەمبەغەل بولۇپ قېلىشىغا ئۆيلىنىشنىڭ ھېچقانداق تەسىر كۆرسەتمەيدىغانلىقىنى، شۇنداقلا ئۇنىڭ باي بولۇشىغا بويتاقلىقنىڭمۇ ھېچقانداق تەسىر كۆرسەتمەيدىغانلىقىنى بايان قىلىش بىلەن بۇ قالاق خام ـ خىياللارنى ۋە ئەندىشىلەرنى ئوتتۇرىدىن كۆتۈرۈۋېتىش مەقسەت قىلىنغان. الله ھەممىگە رىزىق بەرگۈچىدۇر، قۇدرەتلىكتۇر، الله نىڭ قۇۋۋىتى ئارتۇقتۇر. الله: ﴿كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ. الله ئۇنىڭغا ئويلىمىغان يەردىن رىزىق بېرىدۇ﴾[1] دەپ تولىمۇ راست ئېيتقان.

3 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئۆيلىنەلمەيدىغانلار الله ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلغۇچە، ئۆزلىرىنى ئىپپەتلىك تۇتسۇن﴾ دېگەن سۆزى ئۆيلىنىش ئىشى مۇيەسسەر بولمىغان ياشلارنى الله ئۇلارغا ئۆيلىنىشنىڭ سەۋەبلىرىنى ھازىرلاپ بەرگىچە ئۆزلىرىنى ئىپپەتلىك تۇتۇشقا چاقىرىدۇ.

4 ـ الله تائالانىڭ: ﴿سىلەرگە الله ئاتا قىلغان مال ـــ مۈلۈكنىڭ بىر قىسمىنى (ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىشقا ياردەم تەرىقىسىدە) ئۇلارغا بېرىڭلار﴾ دېگەن سۆزىدە ناھايىتى ئىنچىكە ۋە نازۇك مەنە بولۇپ، بايلارنىڭ قوللىرىدىكى مال ـ مۈلكلەرنىڭ ئۇلاردا قويۇلغان ئامانەت ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ ئۇنى ياخشى ئىشلارغا ئىشلىتىشى ئۈچۈن الله ئۇلارنى ئۇنىڭغا ئىگە قىلغانلىقىنى ئىشارەت قىلىدۇ. ﴿الله سىلەرنى ئىگە قىلغان ماللاردىن سەدىقە قىلىڭلار﴾[2]. دېمەك، بايلىقتا ھەقىقىي ئىگىدارچىلىق قىلغۇچى ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى الله دۇر. باي ئادەم بايلىقتا ئەمەلىيەتتە ئىگىدارچىلىق قىلغۇچى ئەمەس، بەلكى بايلىق ئۇنىڭ قولىدا ئامانەت قويۇلغان بولۇپ، ئۇ پەقەت ئامانەتداردۇر.

---

[1] سۈرە تەلاق، 2 ـــ 3 ـ ئايەتلەر.

[2] سۈرە ھەدىد، 7 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

5 ـ الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر سىلەرنىڭ چوڭلىرىڭلار ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىسا﴾ دېگەن سۆزى قىستۇرما جۈملە بولۇپ، بۇ رەزىل جىنايەتنى ئىشلىگەن ۋە چوڭلىرىنى بۇ جىنايەتكە مەجبۇرلىغان خوجايىنلارنىڭ نەقەدەر پەسكەش، نەقەدەر رەزىل ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەسلىدە دېدەك يامان ئىشقا مايىل بولسا، ئۇنىڭ خوجايىنى ئۇنى ئىپپەتلىك بولۇشقا دەۋەت قىلىشى لازىم ئىدى. ئەمما خوجايىنىنىڭ دېدەكنى پاھىشە قىلىشقا دەۋەت قىلىشى، دېدەكنىڭ ئۇ ئىشنى رەت قىلىشى، ئۇنى قىلىشقا ئۇنىماسلىقى ۋە ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىشى خوجايىنىنىڭ ئۇچىغا چىققان پەسكەش ھەم رەزىل ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مۇشۇنداق ھالەتتە دېدەك خوجايىنىدىن ياخشىدۇر. چۈنكى، ئۇ ئىپپەتلىك بولۇشنى پاھىشە قىلىشتىن ئارتۇق كۆرگەن. شۇڭا ئۇ خوجايىنىدىن شەرەپلىك ۋە پاك ھېسابلىنىدۇ.

ئەبۇ سەئۇد مۇنداق دەيدۇ: «كىچىككىنە ۋىجدانى بار ئادەم دېدىكىنى پاھىشە قىلىشقا بۇيرۇش ياكى مەجبۇرلاش ئۇياقتا تۇرسۇن، ئۇنىڭ مۇنداق ئىشنى قىلىپ قىلىشىغا رازى بولمايدۇ. بولۇپمۇ، دېدەك ئىپپەتلىك بولۇشنى خالاپ تۇرسا، ئۇنى ھەرگىز شۇنداق قىلىشقا بۇيرۇمايدۇ. دېمەك، ئۇ قىستۇرما جۈملە شەرتلىك مەنىنى ئىپادىلىمەستىن، بەلكى بۇ ئىشنىڭ ناھايىتى قەبىھ ۋە رەزىل ئىش ئىكەنلىكىنى بايان قىلىش ئۈچۈن كەلگەن. سەن ياخشى مۇلاھىزە قىلساڭ، بۇنىڭ ناھايىتى نازۇك ۋە ئىنچىكە مەسىلە ئىكەنلىكىنى بايقايسەن.»[1]

6 ـ الله تائالانىڭ: ﴿بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى دەپ﴾ دېگەن سۆزى ئۇلارنىڭ پۈچەك ۋە ھاقارەتلىك ئىشنى قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. دېمەك، ئىنسان ئېرىشكەن ئەڭ ئۇلۇغ ۋە قىممەتلىك نەرسە يۈز ـ ئابرۇي ۋە شان ـ شەرەپتۇر. ئۇلار مانا بۇ قىممەتلىك نەرسىنى ئاز ۋە پۈچەك نەرسىنىڭ بەدىلىگە تەقدىم قىلىدۇ. بۇ نېمىدېگەن ئىپلاسلىق، نېمىدېگەن پەسكەشلىك ـ ھە!

7 ـ الله تائالانىڭ: ﴿مەجبۇرلانغاندىن كېيىن الله ئۇلارنى مەغپىرەت قىلغۇچىدۇر، (ئۇلارغا) رەھىم قىلغۇچىدۇر﴾ دېگەن سۆزىدىكى بۇ مەغپىرەت ۋە رەھمەت پەقەت مەجبۇرلانغۇچى دېدەكلەرگىلا خاستۇر. ئەمما مەجبۇرلىغۇچىلار بولسا، لەنەتكە ۋە قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ.

ھەسەن بەسرى بۇ ئايەتنى ئوقۇسا: «الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇ ھۆكۈم چوڭلىرىغا خاستۇر، الله نىڭ نامى بىلەن قەسەمكى، بۇ ھۆكۈم چوڭلىرىغا خاستۇر يەنى الله ئاياللارنى پاھىشە قىلىشقا مەجبۇرلىغان ئەنە شۇ گۇناھكارلارغا ئەمەس، زورلانغۇچى ئاياللارغا مەغپىرەت قىلىدۇ» دەيتتى.

چوڭلىرىنىڭ ئۆز ئىرادىسى ۋە ئىختىيارى بىلەن ئەمەس، مەجبۇرلانغانلىقى ئۈچۈن الله تائالا ئۇلاردىن ئازابنى كۆتۈرىۋېتىدۇ. پاھىشە قىلغانلىقىنىڭ گۇناھى بولسا

[1] ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 4 ـ جىلد، 58 ـ بەت.

مەجبۇرلىغۇچىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. بەزى تەپسىرشۇناسلارنىڭ: ئەگەر مەجبۇرلىغۇچىلار تەۋبە قىلىپ، ئۆزلىرىنى تۈزەتسە، بۇ مەغپىرەتكە ۋە رەھمەتكە ئېرىشىدۇ، دېگەن قارىشى بولسا ئايەتنىڭ مەزمۇنىغا ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ئاجىز قاراشتۇر.

ئەبۇ سەئۇد مۇنداق دەيدۇ: «بۇ مەغپىرەت بىلەن رەھمەتنى چۆرىلەرگە خاس قىلىش ۋە مۇئەييەنلەشتۈرۈش مەجبۇرلىغۇچىلارنىڭ ئۇنىڭدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم ئىكەنلىكىنى، گويا بۇ مەغپىرەت بىلەن رەھمەت مەجبۇرلىغۇچىلارغا ئەمەس، مەجبۇرلانغۇچى چۆرىلەرگە خاس دېيىلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ مەغپىرەت بىلەن رەھمەتنى مەجبۇرلىغۇچىلارنىڭ تەۋبە قىلىش شەرتى بىلەن ئۇلارغا مۇستەقىل ھالدا دۇرۇس قىلىش ياكى چۆرىلەر بىلەن بىرلىكتە دۇرۇس قىلىش ئايەتنىڭ ئۆزگىچە ئالاھىدىلىك ئۇسلۇبىدا جەلب قىلارلىق تىزىلىش رېتىمىغا دەخلى تەرۇز يەتكۈزىدۇ ۋە مەنئى قىلىنغان ئىشقا قورقۇنچ ئىچىدە قاراشنىڭ ئورنىغا يەڭگىل قاراش تۇسىنى بېرىپ قويىدۇ.»[1]

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

ئايەتتە خىتاب قىلىنغۇچىلار كىملەر؟

بەزى ئۆلىمالار الله تائالانىڭ: ﴿بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ بېشىنى ئوچلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن سۆزىدىكى خىتاب پۈتۈن ئۈممەتكە ئومۇمىيۈزلۈك قارىتىلىدۇ، يەنى ئى مۆمىنلەر! خوتۇنى يوق ھەر ئەرلەرنىڭ، ئېرى يوق ھەر ئاياللارنىڭ بېشىنى ئوچلاپ قويۇڭلار دېگەنلىك بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

يەنە بەزىلەر بولسا: بۇ خىتاب مەسئۇل كىشىلەرگە ۋە خوجايىنلارغا قارىتىلىدۇ، يەنى باشقىلارنىڭ ئىشلىرىغا مەسئۇل بولغان ئادەملەرگە ۋە ئاتىلارغا ئوخشاش ھەر كىشىلەرنىڭ مەسئۇللىرىنى، شۇنداقلا قۇللارغا ۋە چۆرىلەرگە ئىگىدارچىلىق قىلىدىغان خوجايىنلارنى كۆرسىتىدۇ، دەيدۇ.

يەنە بەزىلەر بولسا: خوتۇن ئالىدىغانلارغا قارىتىلىدۇ، چۈنكى، ئۆيلىنىشكە بۇيرۇلغانلار ئەنە شۇلاردۇر، دەيدۇ.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ خىتاب مەسئۇل كىشىلەرگە قارىتىلىدۇ. خوتۇن ئالىدىغانلارغا قارىتىلىدۇ دېگەنلەرمۇ بار، لېكىن ئاۋۋالقى قاراش توغرىدۇر. ئەگەر ئۇ خوتۇن ئالىدىغانلارغا قارىتىلسا، ئەلۋەتتە "بېشىڭلارنى ئوچلۇۋېلىڭلار" دېگەن بولاتتى.»[2]

---

[1] ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 4 ـ جىلد، 58 ـ بەت.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 12 ـ جىلد، 238 ـ بەت.

www.munber.org

بىزنىڭ ئىختىيار قىلالمايدىغىنىمىز شۇكى، بۇ بۇيرۇق پۈتۈن ئۈممەتكە قارىتىلىدۇ. ئۇلار توي قىلىشنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇشى، ياشلارنى تۇرمۇشقا چىقىرىشقا، تۇرمۇش قىلىش يولىدىكى قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىشقا دەرھال تىرىشىشى لازىم. چۈنكى، تۇرمۇش قۇرۇش ئىپپەتلىك ۋە ھايالىق بولۇشنىڭ بىردىن بىر يولىدۇر. شۇنداق ئىكەن، بۇ خىتاب پۈتۈن ئۈممەتكە قارىتىلىدۇ. ئايەتتىكى بىشىنى ئۆگلاپ قويۇش سۆزى نىكاھىنى قىلىپ قويۇڭلار دېگەنلىك ئەمەس. چۈنكى، يۇقىرىدا توختالغىنىمىزدەك، "بويتاق" دېگەن سۆز مەيلى كىچىك بولسۇن ياكى چوڭ بولسۇن خوتۇنى يوق بارلىق ئەرلەرنى ۋە ئېرى يوق بارلىق ئايالالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ھەممىگە مەلۇمكى، چوڭ ئادەمگە ھېچكىم مەسئۇللۇق قىلمايدۇ. شۇڭا بىزنىڭ ئوتتۇرىغا قويغىنىمىزدەك توغرا قاراش شۇكى، بۇ خىتاب پۈتۈن ئۈممەتكە قارىتىلىدۇ. بىشىنى ئۆگلاپ قويۇش دېگەن سۆز توي قىلىشقا ياردەملىشىش، يېقىندىن يار يۆلەكتە بولۇش ۋە ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئەگەر سىلەر دىنىغا ۋە ئەخلاقىغا رازى بولىدىغان كىشى سىلەرگە قىز سوراپ كەلسە، ئۇنى ئۆيلەپ قويۇڭلار. ئۇنداق قىلمايدىكەنسىلەر يەر يۈزىدە پىتنە ـ پاساتچىلىق ۋە ناھايىتى چوڭ بۇزۇقچىلىق يۈز بېرىدۇ.»[①]

ئىككىنچى ھۆكۈم

ئۆيلىنىش ۋاجىپمۇ ياكى مۇستەھەبمۇ؟

فىقھشۇناسلار ئۆيلىنىش ھۆكمىدە بىرقانچە خىل قاراشقا كەلگەن بولۇپ، ئۇنى تۆۋەندە بايان قىلىپ ئۆتىمىز.

1 ـ زاھىرىي مەزھىبىدىكىلەر: ئۆيلىنىش ۋاجىپ، ئۆيلەنمىگەن ئىنسان گۇناھكار بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

2 ـ شافىئىي مەزھىبىدىكىلەر: ئۆيلىنىش مۇباھتۇر (يەنى قىلسا بولىدىغان ئىشتۇر)، ئۆيلەنمىگەن كىشى گۇناھكار بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

3 ـ مالىكىي، ھەنەفىي ۋە ھەنبەلىي مەزھىبىدىكىلەردىن ئىبارەت كۆپچىلىك ئۆلىمالار: ئۆيلىنىش سۈننەت ۋە مۇستەھەبتۇر، ۋاجىپ ئەمەس دەپ قارايدۇ.

زاھىرىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ دەلىلى

ئەھلى زاھىرىلەر: اللە تەئالانىڭ: ﴿بىشىنى ئۆگلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن سۆزى بۇيرۇقتۇر، بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى بىلدۈرىدۇ، شۇڭا ئۆيلىنىش ۋاجىپتۇر، ئۆيلىنىش ئۆزىنى ھارامدىن ساقلاپ ئىپپەتلىك تۇتۇشنىڭ يولىدۇر، ۋاجىپ تولۇقلىنىدىغان نەرسىنى قىلىش ۋاجىپتۇر، شۇڭا ئۆيلەنمەسلىك گۇناھتۇر، دەپ دەلىل كۆرسىتىدۇ.

[①] مەناۋىنىڭ «ئەلجامىئ ئەسسەغىر» ناملىق كىتابىغا ۋە مۇنزىرىنىڭ «ئەتتەرغىب ۋەتتەرھىب» ناملىق كىتابىغا قاراڭ.

كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ دەلىللىرى

سەلەف ئۆلىمالىرى ۋە شەھەر - شەھەرلەرنىڭ فىقھشۇناسلىرى ئۆيلىنىشنىڭ ۋاجىپ ئەمەس، سۈننەت ئىكەنلىكىگە بىرقانچە دەلىل كۆرسەتكەن بولۇپ، ئۇنى تۆۋەندە قىسقىچە بايان قىلىمىز.

1 - ئەگەر ئۆيلىنىش ۋاجىپ بولسا ئىدى، ئۇنىڭغا ھەممە ئادەمنىڭ ئېھتىياجى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ ئىش ئەلۋەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ۋە سەلەف ئۆلىمالىرىدىن ناھايىتى كەڭ نەقىل قىلىنغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ياكى ساھابىلارنىڭ زامانىدا تۇرمۇش قۇرمىغان بىرمۇ ئادەم قالمىغان بولاتتى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ زامانىدا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى دەۋرلەردە تۇرمۇش قۇرماي بويتاق ئۆتكەن ئەر - ئاياللارنىڭ بولۇشى ھەمدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇنى رەت قىلماسلىقى تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ ۋاجىپ ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

2 - ئەگەر تۇرمۇش قۇرۇش ۋاجىپ بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە، ۋەلىينىڭ چوكاننى ياتلىق بولۇشقا مەجبۇرلاش ھەققى بولاتتى. لېكىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: «چوكان رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ ياتلىق قىلىنمايدۇ» دېگەن سۆزى بولغانلىقى ئۈچۈن چوكاننى مەجبۇرلاپ ياتلىق قىلىش شەرىئەتتە دۇرۇس ئەمەس.

3 - ئىمام جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «ئۆيلىنىشنىڭ ۋاجىپ ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدىغان يەنە بىر دەلىل شۇكى، خوجايىنىنىڭ قۇلىنى ۋە دېدىكىنى تۇرمۇش قۇرۇشقا مەجبۇرلىمايدىغانلىقىغا پۈتۈن ئۆلىمالار ئىتتىپاق كەلگەن. مانا بۇ ئۆيلىنىشنىڭ ھەممە ئادەمگە سۈننەت ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.»[①]

4 - پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كىمكى مېنىڭ دىنىمنى ياخشى كۆرسە، سۈننىتىمگە ئەمەل قىلسۇن. شەك - شۈبھىسىزكى، ئۆيلىنىشمۇ مېنىڭ سۈننىتىمدىن بىرىدۇر.»[②]

5 - پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كۆيۈمچان ۋە تۇغۇمچان خوتۇن ئېلىڭلار، مەن قىيامەت كۈنى پەيغەمبەرلەر ئارىسىدا سىلەرنىڭ كۆپلىكىڭلار بىلەن پەخىرلىنىمەن.»[③]

ئىمام شافىئىينىڭ دەلىلى

ئىمام شافىئىي مۇنداق دەلىل كۆرسىتىدۇ: ئۆيلىنىش مۇباھتۇر، چۈنكى، ئۇ شەھۋەتنى قاندۇرۇش ۋە ھوزۇرلىنىشتىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا ئۇ يەپ - ئىچكەنگە ئوخشاش مۇباھ بولىدۇ.

[①] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 - جىلد، 394 - بەت.
[②] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 - جىلد، 394 - بەت.
[③] مۇنزىرىنىڭ «ئەتتەرغىب ۋەتتەرھىب» ناملىق كىتابىغا قاراڭ.

www.munber.org

توغرا قاراش كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشى بولۇپ، «كىمكى مېنىڭ سۈننىتىمدىن يۈز ئۆرىسە، مەندىن (يەنى مېنىڭ ئۈممىتىمدىن) ئەمەس»[1] دېگەن سەھىھ ھەدىس بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆيلىنىش سۈننەتتۇر.

شۇنى ئېنىق بىلىش كېرەككى، بۇ ئىختىلاپلار پەقەت ئىنسان ھارام ئىشلارنى قىلمايدىغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىگە ئىشەنچ قىلالايدىغان ئادەتتىكى ھالەتلەرگە قارىتىلغان. ئەمما ئۇ زىنا قىلىپ قېلىشتىن قورقسا، ئۇنىڭ ئۆيلىنىشىنىڭ ۋاجىپ بولىدىغانلىقىدا ھېچ ئىختىلاپ يوق. چۈنكى، ئۆزىنى ھارامدىن ساقلاش ۋە ئىپپەتلىك بولۇش ۋاجىپتۇر. شۇڭا ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى مۇئەييەنلىشىدۇ.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «ئۆلىمالىرىمىز شۇنداق دەيدۇكى، مۆمىنىنىڭ سەۋر قىلالماسلىق ۋە زىناغا گىرىپتار بولۇپ قېلىش ئەندىشىسى بىلەن سەۋر قىلالايدىغانلىق ۋە زىناغا گىرىپتار بولۇپ قېلىش ئەندىشىسىنىڭ يوقلىقى ئارىسىدىكى ھالىتىنىڭ ھەر خىل بولۇشى سەۋەبىدىن بۇ ھەقتىكى ھۆكۈممۇ ھەر خىل بولىدۇ. ئەگەر ئۇ دىنى ياكى دۇنيالىق جەھەتتە پالاكەتكە يولۇقىشتىن قورقسا، ئۇنىڭ ئۆيلىنىشى ۋاجىپتۇر. كىمكى ئۆيلىنىشكە ئىنتىلسە ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئىمكانىيەتكە ئىگە بولسا، ئۇنىڭ خوتۇن ئېلىشى سۈننەتتۇر. ئەگەر ئۇنىڭ ئىقتىسادىي ئىمكانىيىتى بولمىسا، روزا تۇتۇپ بولسىمۇ، ئىمكان قەدەر ئىپپەتلىك بولۇشى لازىم. چۈنكى، بىر سەھىھ ھەدىستە: «روزا ئۇنىڭ شەھۋىتىنى باسىدۇ» دېيىلگەن.»[2]

ئۈچىنچى ھۆكۈم

ۋەلىينىڭ بالاغەتكە يەتكەن قىزنى ياتلىق بولۇشقا مەجبۇرلىشى دۇرۇسمۇ؟

شافىئىي مەزھەبىدىكىلەر الله تائالانىڭ: ﴿ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن سۆزىنى دەلىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت ئاممىباب بولغانلىقى ئۈچۈن ۋەلىينىڭ بالاغەتكە يەتكەن قىزنى ياتلىق بولۇشقا ئۇنىڭ رازىلىقىنى ئالماستىن مەجبۇرلاش ھەققى بار، ئەگەر چوكاننىڭ رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ ياتلىق قىلىنمايدىغانلىقىغا دەلىل بولمىسا ئىدى، ئەلۋەتتە ۋەلىينىڭ چوكاننىڭمۇ رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ ياتلىق قىلىش ھەققى بولاتتى.»

ئىمام جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «الله تائالانىڭ: ﴿ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن سۆزى ئاياللارغىلا خاس ئەمەس بولۇپ، بۇ ئايەت ئەرلەرنى ۋە ئاياللارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەرلەرنى ئۇلارنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ ئاندىن ئۆيلەپ قويۇش لازىم بولغان ئىكەن، ئاياللارنىمۇ ئۇلارنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ ئاندىن ياتلىق قىلىش لازىم. پەيغەمبەر

---

[1] ئىمام بۇخارى ۋە مۇسلىم رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 12 ـ جىلد، 239 ـ بەت.

ئەلەيھىسسالام قىزنى ئۇنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ ئاندىن ياتلىق قىلىشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېگەن: «قىزنىڭ شۈك تۇرۇشى ئۇنىڭ رۇخسىتىدۇر.»

دېمەك، بالاغەتكە يەتكەن قىزنى پەقەت ئۇنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىلا ئاندىن ياتلىق قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقى ئىسپاتلانغان. يەنە ئابدۇللاھ ئىبنى ئابباسنىڭ ھەدىسىدە ئاتىسى رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ ياتلىق قىلىۋەتكەن بىر قىزنىڭ ۋەقەسى بايان قىلىنغان بولۇپ، ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا دەۋالىشىپ كېلىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قىزغا: «ئاتىڭىزنىڭ قىلغان ئىشىغا قوشۇلۇڭ» دەيدۇ.»[1] مانا بۇ ھەدىسمۇ قىزنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىشنىڭ ۋاجىپلىقىنى كۆرسىتىدۇ.

تۆتىنچى ھۆكۈم

خوتۇن كىشىنىڭ نىكاھ ئىشىغا ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلىشى دۇرۇسمۇ؟

شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھىبىدىكىلەر خوتۇن كىشىنىڭ نىكاھ ئىشىغا ئىگىدارچىلىق قىلالمايدىغانلىقىغا ۋە نىكاھىنىڭ ئۇنىڭ سۆزى بىلەن چۈشمەيدىغانلىقىغا (يەنى نىكاھ بولمايدىغانلىقىغا) الله تائالانىڭ: ﴿ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن سۆزىنى ۋە: ﴿مۇشرىك ئەرلەر ئىمان ئېيتمىغىچە مۆمىن ئاياللارنى ئۇلارغا ياتلىق قىلماڭلار﴾[2] دېگەن سۆزىنى دەلىل قىلىدۇ. بۇ ئىككى ئايەتتىكى دەلىل شۇكى، الله تائالا ئەرلەرگە خىتاب قىلىپ، ئۆيلەش ۋە ياتلىق قىلىش ئىشىنى ئۈستىلىرىگە ئېلىشقا بۇيرۇدى. ئەگەر خوتۇن كىشىنىڭ نىكاھ ئىشىغا ئۆزى ئىگە بولۇشى دۇرۇس بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ۋەلىيسىنىڭ ۋەلىيلىك ھەققىنى بىكار قىلىۋەتكەن بولاتتى. چۈنكى، تۇرمۇشقا چىقىشنىڭ نۇرغۇن مەقسەتلىرى بولىدۇ. خوتۇن كىشى بولسا كۆپىنچە ھاللاردا ھېسسىياتقا بېرىلىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ جۈپتىنى ياخشى تاللىيالماي قالىدۇ. شۇڭا تۇرمۇشقا چىقىشتىكى مەقسەتلەر ئەڭ مۇكەممەل رەۋىشتە رېئاللىققا ئايلىنىشى ئۈچۈن خوتۇن كىشىنىڭ نىكاھ ئىشى ئۇنىڭ ۋەلىيسىگە تاپشۇرۇلغان.

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ بۇ قارىشى توغرا ۋە كۈچلۈك قاراش بولۇپ، كۆپ ساندىكى ئۆلىمالار مۇشۇ قاراشقا ئەمەل قىلىدۇ. لېكىن سېنىڭ بىلگىنىڭدەك، ئايەتتىكى خىتابنى پەقەت مەسئۇل كىشىلەرگىلا ئەمەس، پۈتۈن ئۈممەتكە قارىتىش تېخىمۇ ئەۋزەلدۇر. يەنى الله تائالا مۆمىنلەرنى نىكاھ ئىشىغا ياردەم بېرىشكە ۋە يېقىندىن يار يۆلەكتە بولۇشقا چاقىرىدۇ. شۇڭا پۈتۈن مۇسۇلمانلار ئۆزئارا كۆڭۈل بۆلۈشى، تاكى ئۇلارنىڭ جەمئىيىتىدە بىرمۇ ئەر بويتاق، بىرمۇ خوتۇن تۇل قالماسلىقى لازىم. مۇشۇنىڭغا ئاساسەن نىكاھ ئىشىغا بىۋاستە ئىگە بولۇش ھۆكمى مەزكۇر ئايەتتىن ئېلىنماستىن، باشقا دەلىللەردىن، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ:

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 394 ـ بەت.
[2] سۈرە بەقەرە، 221 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

www.munber.org

«نىكاھ پەقەت ۋەلىنىڭ ئىگىدارچىلىقى بىلەن بولىدۇ»[1] دېگەن سۆزىگە ۋە: «قايسى بىر ئايال ۋەلىسىنىڭ ئىزنىسىز نىكاھ قىلىۋالسا، ئۇنىڭ نىكاھى باتىلدۇر»[2] دېگەن سۆزىگە ئوخشاش سۈننەتتىكى دەلىللەردىن ئېلىنىشى كېرەك.

ئىمام ئەلۇسى مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ قارىشىم شۇكى، ئايەتتىكى بۇيرۇق شەرتسىز تەلەپنى بىلدۈرگەن بولۇپ، ئۇ پەقەت نىكاھ ئىشىغا ياردەملىشىشنى ۋە ئوتتۇراھال يول تۇتۇشنى كۆرسىتىدۇ. بەزى ئەھۋاللاردا نىكاھنىڭ توغرا رەۋىشتە بولۇشى ۋەلىينىڭ بولۇشىغا باغلىق بولۇپ قېلىشى باشقا دەلىللەردىن ئېلىنىدۇ.»[3]

بەشىنچى ھۆكۈم

ھۆر ئەرنىڭ دېدەكنى ئەمرىگە ئېلىشى دۇرۇسمۇ؟

ھەنەفىي مەزھەبىدىكى بەزى ئۆلىمالار اللہ تائالانىڭ: ﴿ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن سۆزىنىڭ زاھىرى مەنىسىنى دەلىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ھۆر ئەر ھۆر ئايال بىلەن ئۆيلىنىشكە قادىر بولسىمۇ، ئايەتنىڭ ئاممىباب ھۆكمىگە ئەمەل قىلغان ئاساستا ھۆر ئەرنىڭ دېدەكنى ئېلىشى شەرتسىز دۇرۇس بولىدۇ.»

شافىئىي مەزھەبىدىكىلەر بۇ ئايەتتىكى ئاممىبابلىقنى اللہ تائالانىڭ سۈرە نىسادىكى: ﴿سىلەردىن مۆمىن ئاياللاردىن ئېلىشقا قۇربى يەتمەيدىغانلار قول ئاستىدىكى مۆمىن چۆرىلەردىن ئالسۇن﴾[4] دېگەن سۆزى بىلەن رەت قىلىپ: مانا بۇ ئايەت دېدەكنى ئېلىشتا ھۆر ئايالنى ئالالماسلىقنى شەرت قىلىدۇ، بۇ ئايەت بولسا خاسلىق ھۆكمىگە ئىگە، خاس ھۆكۈم ئاممىباب ھۆكۈمنىڭ ئالدىغا قويۇلىدۇ. شۇڭا ھۆر ئايالنى ئېلىشقا قادىر بولالىغان ئادەمنىڭ دېدەكنى ئېلىشى دۇرۇس بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

بۇ ھەقتىكى تەپسىلى دەلىللەر سۈرە نىسادىكى ئايەت ئۈستىدە توختالغاندا تولۇق بايان قىلىنغان.

ئالتىنچى ھۆكۈم

خوجايىنىنىڭ قۇلىنى ياكى دېدىكىنى تۇرمۇش قۇرۇشقا مەجبۇرلاش ھەققى بارمۇ؟

ئۆلىمالار اللہ تائالانىڭ: ﴿ئاراڭلاردىكى بويتاق ئەر، ئاياللارنىڭ ۋە ياخشى قۇل ۋە ياخشى چۆرىلىرىڭلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇڭلار﴾ دېگەن سۆزىنى دەلىل قىلىپ: خوجايىنىنىڭ قۇلىنى ۋە دېدىكىنى ئۇ ئىككىسىنىڭ رازىلىقىسىز تۇرمۇشقا چىقىرىش ھەققى

---

[1] ئىمام ئەھمەد، ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام تىرمىزى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.
[3] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 148 ـ بەت.
[4] سۈرە نىسا، 25 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

بار، چۈنكى، ئايەت خوجايىنغا ئۇ ئىككىسىنى ئۆيلۈك قىلىش ھەققىنى بەلگىلەپ بەردى، ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى شەرت قىلمىدى، دەپ قارايدۇ.

ئۇلار يەنە بۇ ئايەتتىن قۇل بىلەن دېدەكنىڭ خوجايىنىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ توي قىلىش ھەققىنىڭ يوقلۇقى ھەققىدىكى ھۆكۈمنى چىقارغان. بۇنىڭدىكى سەۋەب شۇكى، ئەگەر قۇل بىلەن دېدەكنىڭ خوجايىنىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ توي قىلىشى دۇرۇس بولسا، ئەلۋەتتە ئۇلار خوجايىنىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ئۈستىدىكى ئىشلىتىش ھەققىنى بىكار قىلىۋېتىدۇ. بۇ ھۆكۈمنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزىمۇ كۈچلەندۈرىدۇ: «قايسى بىر قۇل خوجايىنىنىڭ رۇخسىتىنى ئالماي تۇرۇپ توي قىلسا، ئۇ زىناخور ھېسابلىنىدۇ.»[1]

ئەللامە قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «كۆپ ساندىكى ئۆلىمالار خوجايىننىڭ قولىنى ۋە دېدىكىنى توي قىلىشقا مەجبۇرلاش ھەققى بار، دەپ قارايدۇ. بۇ ئىمام مالىك، ئەبۇ ھەنىفە ۋە باشقىلارنىڭ قارىشىدۇر. ئىمام شافىئىيىنىڭمۇ شۇنداقراق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان. ئىمام شافىئىيدىن قىلىنغان باشقا بىر رىۋايەتتە مۇنداق دېيىلىدۇ: «خوجايىنىنىڭ قۇلنى توي قىلىشقا مەجبۇرلاش ھەققى يوق.» ئىبراھىم نەخەئىي مۇنداق دەيدۇ: «خوجايىنلار قۇل ۋە چۆرىلىرىنى توي قىلىشقا مەجبۇرلايتتى، بىراق توي قىلىشنىڭ يوللىرىنى توسۇپ قويياتتى.» شافىئىي مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «قۇلمۇ ئىبادەتكە تەكلىپ قىلىنغۇچىدۇر. شۇڭا ئۇنى توي قىلىشقا مەجبۇرلاشقا بولمايدۇ. چۈنكى، ئىبادەتكە تەكلىپ قىلىنغانلىق قۇلنىڭمۇ پۈتۈن ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. پەقەت قۇللۇق ۋە پايدا ـ مەنپەئەت جەھەتتىنلا قۇلغا خوجايىن ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ. بىزنىڭ ئۆلىمالىرىمىز: «قۇلنىڭ ئىگىدارچىلىقى خوجايىنىنىڭ ئىگىدارچىلىقى ئىچىگە كىرىدۇ. شۇڭا ئۇ خوجايىنىنىڭ ئىزنىسىز توي قىلسا بولمايدۇ» دېگەن قاراشقا بىرلىككە كەلگەن. نىكاھ ئىشىدا ھەقىقەتەن مەلۇم پايدا ـ مەنپەئەت كۆزدە تۇتۇلغان بولۇپ، قۇلنىڭ مەنپەئەتى خوجايىنغا تاپشۇرۇلىدۇ.»[2]

يەتتىنچى ھۆكۈم

كەمبەغەللىك سەۋەبىدىن ئەر ـ خوتۇن ئاجراشتۇرۇۋېتىلەمدۇ؟

بەزى ئۆلىمالار ﴿ئەگەر ئۇلار يوقسۇز بولىدىغان بولسا (ئۇلارنىڭ يوقسۇزلۇقى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشۇڭلارغا توسۇق بولمىسۇن)، اللّٰه ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلىدۇ﴾ دېگەن ئايەتنى دەلىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «خوتۇننى باقالماسلىق بىلەن نىكاھ بۇزۇلۇپ كەتمەيدۇ، چۈنكى، اللّٰه تائالا كەمبەغەللىكنى توي قىلىشقا توسالغۇ بولىدىغان ئامىل قىلماستىن، بەلكى كەمبەغەللەرنىمۇ ئۆيلەپ قويۇشقا رىغبەتلەندۈردى ۋە ئۇلارنى باي قىلىدىغانلىقى بىلەن ۋەدە قىلدى. كەمبەغەللىك ئۆيلۈك

---

[1] سايىسنىڭ «تەفسىرۇ ئاياتىل ئەھكام» ناملىق تەپسىرىدىن ئېلىندى.
[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 12 ـ جىلد، 242 ـ بەت.

www.munber.org

بولۇشقا دەسلەپتىلا توسالغۇ بولمىغان ئىكەن، تۇتۇپ بولغان ئۆيىنى داۋاملاشتۇرۇشقا تېخىمۇ توسالغۇ بولمايدۇ.»

نەققاش مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەت، ئەگەر ئەر كەمبەغەل بولۇپ، خوتۇنىنى بېقىشقا قادىر بولالمىسا، قازى ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى ئاجراشتۇرۇۋېتىدۇ، دېگۈچىلەرگە قارشى پاكىتتۇر. چۈنكى، اللە تائالا: «ئۇلارنى ئاجراشتۇرۇۋېتىش لازىم» دېمەستىن، ﴿اللە ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلىدۇ﴾ دېدى.»

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ تالاش ـ تارتىش ئاجىزدۇر. بۇ ئايەتتە خوتۇنىنى باقالمىغان ئادەم ھەققىدە ھۆكۈم يوق. ئۇنىڭدا پەقەت كەمبەغەل تۇرۇپمۇ خوتۇن ئالغان كىشىنى باي قىلىدىغانلىقىغا ۋەدە بار. ئەمما باي چېغىدا خوتۇن ئېلىپ، كېيىن كەمبەغەل بولۇپ قالغانلىقتىن خوتۇنىنىڭ خىراجىتىنى بەرمىسە، ئۇ ئىككىسى ئاجراشتۇرۇلىۋېتىلىدۇ. اللە تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿ئەگەر ئىككىسى ئۈزلۈشۈپ كەتسە، اللە ئۆز پەزلى بىلەن ئۇلارنىڭ بىرسىنى ئىككىنچىسىدىن بىھاجەت قىلىدۇ﴾[1].

اللە نىڭ رىزىق بېرىشىنى ھەر ۋاقىت ئۈمىد قىلىشى لازىم. مەزكۇر ئايەت كەمبەغەلنىمۇ ئۆيلەپ قويۇشنىڭ لازىملىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ: مېنىڭ پۇل ـ مېلىم بولمىسا، مەن قانداقمۇ خوتۇن ئالىمەن؟ دېمەسلىكى كېرەك. رىزىق بېرىشنى اللە ئۆز ئۈستىگە ئالغان. ئۆزىنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا بەخش قىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەن بىر ئايالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ئىشتىنىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق بىر ئادەمگە ئېلىپ بەرگەن. ئۇ ئايالنىڭ كېيىن ئېرىنىڭ باقالمىغانلىقىنى سەۋەب قىلىپ نىكاھنى بۇزۇش ھەققى يوق. چۈنكى، ئۇ ئېرىگە كەمبەغەل ۋاقتىدا تەككەن. ئاجرىتىۋېتىش ئىشى پەقەت خوتۇن ئەرگە ئۇنى باي دەپ تەگسە، ئەر كەمبەغەل چىقىپ قالغان ياكى ئېرى كېيىن كەمبەغەل بولۇپ قالغان ئەھۋالغا قارىتىلىدۇ. چۈنكى، ئاچلىققا سەۋر قىلغىلى بولمايدۇ.»[2]

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: مەزكۇر ئايەت ئائىلە ئىگىلىرىنى قىزىغا مىجەزى ياخشى، ئەخلاقلىق بىرەر يىگىت تەلەپ قويۇپ كەلسە، تەلەپ قويغۇچى يىگىتنى رەت قىلماسلىققا چاقىرىدۇ. شۇڭا ئۇلار يىگىتنى كەمبەغەل بولغانلىقى ئۈچۈنلا قايتۇرماسلىقى كېرەك. شەك ـ شۈبھىسىزكى، پۇل ـ مال بۇگۈن كىرىپ ئەتە چىقىپ كېتىدۇ. اللە نىڭ پەزلى كەرىمى ھەممىنى باي قىلىشقا كۇپايە قىلىدۇ. يىگىتمۇ پۇل تېپىۋالاي، ئازراق بولسىمۇ باي بولىۋالاي دەپ، توي قىلىش ئىشىنى كېچىكتۈرۈۋەتمەسلىكى، بەلكى كىرىمى ئاز بولغان تەقدىردىمۇ اللە قا تەۋەككۇل قىلىپ توي قىلىش ئىشىنى ئالدىغا سۈرۈشى كېرەك. تۇرمۇش قۇرۇش كۆپ ھاللاردا ئىنسانىنىڭ ھالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا سەۋەب بولىدۇ. چۈنكى، ئۇ تۇرمۇش قۇرغاندىن كېيىن پۇل تېپىشقا تېخىمۇ بەك تىرىشىدۇ. اللە تائالا ئۆزىنى ھارام

---

[1] سۈرە نىسا، 130 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 12 ـ جىلد، 242 ـ بەت.

يولدىن ئېيپەتلىك تۈتۈشنى خالىغان ئادەمگە ياردەم قىلىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلغان. سەھىھ بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئۈچ تۈرلۈك ئادەم بولۇپ، ئۇلارغا ياردەم بېرىشنى الله ئۆز ئۈستىگە ئالغان، ئۇلار ئېيپەتلىك بولۇشنى خالاپ تۇرمۇش قۇرغۇچى، ئادا قىلىشنى خالاپ توختام تۈزگۈچى قۇل ۋە الله يولىدا غازاتقا چىققۇچىلاردىن ئىبارەتتۇر.»[1]

مەزكۇر ئايەتتە كەمبەغەل بولۇپ قالغانلىق سەۋەبىدىن نىكاھنى بۇزۇشنى ياكى بۇزماسلىقنى كۆرسىتىدىغان ھېچقانداق دەلىل يوق.

سەككىزىنچى ھۆكۈم

ۋاقىتلىق خوتۇن ئېلىشنىڭ ھۆكمى نېمە؟

بەزى ئۆلىمالار ﴿ئۆيلىنەلمەيدىغانلار الله ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلغۇچە، ئۆزلىرىنى ئېيپەتلىك تۇتسۇن﴾ دېگەن بۇ ئايىتى كەرىمنى دەلىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ۋاقىتلىق خوتۇن ئېلىش توغرا ئەمەس. چۈنكى، ۋاقىتلىق خوتۇن ئېلىش توغرا بولسا، خوتۇن ئېلىشقا ئىنتىلىدىغان، بىراق ئۇنىڭ سەۋەبلىرىدىن ئاجىز كەلگەن كىشىنىڭ ئۆزىنى ئېيپەتلىك تۇتۇشى مۇئەييەنلەشمىگەن بولاتتى. بۇ ئايەت مۇشۇنداق ھالەتتە پەقەت ئۆزىنى ئېيپەتلىك تۇتۇشنى يەنى الله ئۆز پەزلىدىن باي قىلىپ، ئۆيلىنەلىگىدەك دەرىجىدە رىزىق ئاتا قىلغۇچە خوتۇن ئالالمىغانلىقىغا سەۋر قىلىشنى بەلگىلىدى. ئۆزىنى ئېيپەتلىك تۇتۇشقا قارىتىلغان بۇ بۇيرۇق قايسى جەھەتتىن بولسۇن قەتئىينەزەر خوتۇن ئېلىشى قىيىن بولغان ھەرقانداق كىشىگە قارىتىلىدۇ. ئەگەر ۋاقىتلىق خوتۇن ئېلىش توغرا بولسا ئىدى، ئەلۋەتتە الله تائالا ئۇنىڭغا بۇيرۇغان بولاتتى.» بۇ ناھايىتى ئىنچىكە دەلىل بولۇپ، ئۇنى ياخشى مۇلاھىزە قىلغىن!

توققۇزىنچى ھۆكۈم

قۇل بىلەن توختاملىشىش ۋاجىپمۇ؟

قۇل بىلەن توختاملىشىشنىڭ شەرىئەتتىكى مەنىسى شۇكى، بىر ئادەم قۇلى بىلەن مۇئەييەن مىقداردا مالغا، ئۇنى مۇددەتكە بۆلۈپ ئۆتەش شەرتى بىلەن توختاملىشىدۇ. ئەگەر قۇل ئۇ مالنى تولۇق ئۆتەپ بولسا، الله تائالانىڭ رازىلىقى ئۈچۈن ئازاد بولۇپ كېتىدۇ. توختاملىشىش ئۈچۈن ئىككى ھالەت بولىدۇ:

1 ـ قۇل توختاملىشىشنى تەلەپ قىلىدۇ، خوجايىن قۇلىنىڭ بۇ تەلىۋىنى قوبۇل قىلىدۇ. مانا بۇ، ﴿قۇللىرىڭلاردىن توختام تۈزۈشنى تىلەيدىغانلار﴾ دېگەن ئايىتى كەرىم كۆرسەتكەن نۇقتىدۇر.

2 ـ قۇل توختاملىشىشنى تەلەپ قىلىدۇ، خوجايىن قۇلىنىڭ بۇ تەلىۋىنى رەت قىلىدۇ. بۇ ھەقتە فىقھشۇناسلار ئىككى خىل قاراشقا كەلگەن:

---

[1] ئىمام تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

بىرىنچى، زاھىرىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ قارىشى بولۇپ، ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر قۇل خوجايىنىدىن توختاملىشىشنى تەلەپ قىلسا، خوجايىنىنىڭ توختاملىشىشى ۋاجىپتۇر.»

ئىككىنچى، كۆپچىلىك فىقھشۇناسلارنىڭ قارىشى بولۇپ، ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «خوجايىنىنىڭ قۇلى بىلەن توختاملىشىشى ۋاجىپ ئەمەس، بەلكى ياخشى قارالغان بىر ئىشتۇر.»

زاھىرىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

ئەھلى زاھىرلەر توختاملىشىشنىڭ ۋاجىپ ئىكەنلىكىگە ئايەت ۋە ئەسەر بىلەن دەلىل كەلتۈرىدۇ.

1 ـ ئايەتتىكى كەلسەك، الله تائالانىڭ: ﴿توختام تۈزۈڭلار﴾ دېگەن سۆزى بۇيرۇقتۇر. بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى بىلدۈرىدۇ.

ئۇلار يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبىمۇ ئۇنىڭ ۋاجىپلىقىنى كۆرسىتىدىغان دەلىلدۇر. يۇقىرىدا بايان قىلىنغىنىدەك، بۇ ئايەت ھەققەتەن ھۇۋەيتەب ئىبنى ئابدۇلئۇززانىڭ سۇبەيھ ئىسىملىك قۇلى ھەققىدە نازىل بولغان.

2 ـ ئەسەرگە كەلسەك، ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «سىيرىين مەندىن توختام تۈزۈشنى تەلەپ قىلدى. مەن ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلدىم. ئۇ ئۆمەر ئىبنى خەتتابنىڭ قېشىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتتى. ئۆمەر قېشىمغا قامچىسىنى ئېلىپ كەلدى ۋە الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇلارنىڭ ساداقىتىنى بايقىساڭلار، توختام تۈزۈڭلار﴾ دېگەن سۆزىنى ئوقۇپ بەردى. نەتىجىدە مەن ئۇنىڭ بىلەن توختام تۈزدۈم.»

داۋۇد زاھىرىي مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر توختاملىشىش ۋاجىپ بولمىسا ئىدى، ئۆمەر ئەنەسنىڭ قېشىغا قامچىسىنى كۆتۈرۈپ كەلمىگەن بولاتتى.»

ئەتائ، ئىكرىمە، مەسرۇق ۋە زەھھاك ئىبنى مۇزاھىم قاتارلىق بەزى تابىئىنلارنىڭمۇ مۇشۇ قاراشتا بولغانلىقى نەقىل قىلىنغان.

كۆپچىلىك فىقھشۇناسلارنىڭ دەلىللىرى

مالىكىي، ھەنەفىي، شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەبلىرىدىن ئىبارەت كۆپچىلىك فىقھشۇناسلار توختام تۈزۈشنىڭ ياخشى ئىش ئىكەنلىكىگە تۆۋەندىكىدەك دەلىللەرنى كۆرسىتىدۇ.

1 ـ الله تائالا توختام تۈزۈشنى قۇللارنىڭ ساداقىتىنى بىلىشكە شەرت قىلىپ مۇنداق دېدى: ﴿ئەگەر ئۇلارنىڭ ساداقىتىنى بايقىساڭلار، توختام تۈزۈڭلار﴾ دېمەك، الله تائالا بۇ ئىشنىڭ ۋاجىپلىقىنى ئىچكى خاراكتېرغا مۇناسىۋەتلىك ئىشقا باغلىق قىلغان بولۇپ،

قۇلنىڭ ساداقىتىنى خوجايىنىنىڭ بىلىشى شەرتتۇر. ئەگەر قۇل خوجايىنغا: مەن بىلەن توختام تۈزگىن، دېگەن تەلەپنى قىلغاندا، خوجايىن: مەن سېنىڭ ساداقىتىڭنىڭ بارلىقىنى بىلمەيمەن دېسە، ھەق خوجايىنىنىڭ بولىدۇ. شۇڭا بۇ، توختام تۈزۈشنىڭ ۋاجىپ ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

2 ـ بىر ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن: «بىر مۇسۇلماننىڭ مېلى پەقەت ئۇ چىن كۆڭلىدىن رازى بولۇپ بەرگەندىلا ئاندىن ھالال بولىدۇ.» قۇل بولسا مالدۇر. شۇڭا ئۇ پەقەت خوجايىن رازى بولغاندىلا ئاندىن ئازاد بولىدۇ.

3 ـ ئۇلار: ئەگەر قۇل خوجايىنىدىن ئۆزىنى باشقا بىرىگە سېتىۋېتىشنى تەلەپ قىلسا، خوجايىنىنىڭ ئۇنى سېتىشى ۋاجىپ بولمايدۇ، شۇنداقلا ئۇ ئۇنى سېتىشقا مەجبۇرلانمايدۇ، دېگەن بىرلىككە كەلگەن قاراشنى تۇتقا قىلىپ: توختام تۈزۈشمۇ شۇنداق بولىدۇ، چۈنكى، ئۇ قۇلنى سېتىشقا ئوخشاپ كېتىدۇ، دەيدۇ.

ئىمام جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر بىرى: ئۆمەر توختام تۈزۈشنى ۋاجىپ دەپ قارىمىغان بولسا، ئەنەسنىڭ قېشىغا قامچا كۆتۈرۈپ كەلمىگەن ۋە ئۇنى ئۇرمىغان بولاتتى دېسە، بىز بۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىمىز: چۈنكى، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ پۇقرالىرىغا كۆيۈمچان ئاتىغا ئوخشاش قارايتتى. شۇڭا ئۇ ئۇلارغا ئەدەپ ـ ئەخلاق ۋە پايدىلىق ئىشلارنى ئۆگىتىش ئۈچۈن ئۇلارنى دىنىدا، گەرچە ۋاجىپ بولمىسىمۇ، ئەڭ ياخشى بولغان ئىشلارغا بۇيرۇيتتى.»[1]

توغرا قاراش كۆپچىلىك ئۆلىمالارنىڭ قارىشى بولۇپ، مەزكۇر ئايەتتىكى بۇيرۇق ۋاجىپ ئۈچۈن ئەمەس، ئەۋزەللىك ۋە ياخشىلىقنى بىلدۈرىدىغان بۇيرۇقتۇر.

ئونىنچى ھۆكۈم

مال بېرىش ئۈچۈن خىتاب قىلىنغانلار كىم؟ بېرىدىغان مالنىڭ مىقدارى قانچىلىك؟

تەپسىرشۇناسلار الله تائالانىڭ: ﴿سىلەرگە الله ئاتا قىلغان مال ــ مۈلۈكنىڭ بىر قىسمىنى (ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىشقا ياردەم تەرىقىسىدە) ئۇلارغا بېرىڭلار﴾ دېگەن سۆزىدىكى خىتاب قىلىنغۇچىلارنىڭ كىم ئىكەنلىكى ھەققىدە مۇنداق ئىككى خىل قاراشقا كەلگەن:

بىرىنچى، ئۇ زاكات بېرىش پەرز بولغان بايلارغا قارىتىلغان خىتاب بولۇپ، ئۇلار قۇل ئازاد قىلىش ئۈچۈن بېرىدىغان ئۆلۈشنى توختام تۈزگۈچى قۇللارغا بېرىشكە بۇيرۇلدى. ئەتائ بۇ ئايەت ھەققىدە ئىبنى ئابباسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «ئۇ قۇل ئازاد قىلىش ئۈچۈن ئايرىلغان ئۆلۈش بولۇپ، توختام تۈزگۈچى قۇللارغا شۇنىڭدىن بېرىلىدۇ. يەنى بايلار توختام تۈزگۈچى قۇللارغا زاكات مالدىن بېرىدۇ.»

---

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 396 ـ بەت.

ئىككىنچى، ئۇ خوجايىنلارغا قارىتىلغان خىتاب بولۇپ، ئۇلار توختام تۈزگەن قۇللىرىغا پۈتۈشكەن مالدىن مەلۇم بىر قىسمىنى بېرىشكە بۇيرۇلدى.

ئىككىنچى قاراشنىڭ توغرا بولۇش ئېھتىمالى كۈچلۈك. چۈنكى، ئايەتنىڭ مەزمۇنى شۇنى كۆرسەتكەن بولۇپ، خوجايىنلار قۇللىرى بىلەن ئەۋزەل ۋە ياخشى ئىش قىلىش نىيىتىدە توختام تۈزۈشكە بۇيرۇلدى. ئۇلار ھەم قۇللىرىنىڭ ئۆزلىرىنى قۇللۇقتىن ئازاد قىلىشىغا ياردەم قىلىش ئۈچۈن توختام تۈزگەن مالدىن بىر قىسمىنى ئۇلارنىڭ گەردىنىدىن ئۆچۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇلدى[①].

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ، خوجايىنلار قوللىرىدىكى مالدىن قۇللىرىغا بىر نەرسە بېرىش بىلەن ياكى توختام تۈزۈشكەن مالدىن بىر قىسمىنى ئۇلارنىڭ گەردىنىدىن ئۆچۈرۈۋېتىش بىلەن قۇللىرىنىڭ توختام تۈزگەن مالنى تېزراق ئۆتۈشكە ياردەمدە بولۇشلىرى ئۈچۈن ئۇلارغا قارىتىلغان بۇيرۇقتۇر.»[②]

فىقھشۇناسلار بۇ مالنى بېرىش ھۆكمىنىڭ ۋاجىپلىقى ياكى ۋاجىپ ئەمەسلىكى ۋە ئۇنىڭ مىقدارى ھەققىدە مۇنداق ئىككى خىل قاراشقا كەلگەن:

1 ـ شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپدىكىلەر: مال بېرىش ۋاجىپتۇر، دەپ قارايدۇ. ئىمام ئەھمەد توختام تۈزگەن مالنىڭ تۆتتىن بىرىنى بېرىشنى بېكىتىدۇ. ئىمام شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ مۇئەييەن مىقداردا بەلگىلەنمىگەن. شۇڭا مال ھېسابلىنىدىغان ئازغىنا نەرسىنى بەرسىمۇ يېتەرلىك بولىدۇ.»

2 ـ مالىكىي ۋە ھەنەفىي مەزھەپدىكىلەر مۇنداق دەپ قارايدۇ: مال بېرىش ۋاجىپ ئەمەس. بۇ بۇيرۇق ئەۋزەللىكنى بىلدۈرىدىغان بۇيرۇقتۇر.

شافىئىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەپدىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

1 ـ الله تائالانىڭ: ﴿سىلەرگە الله ئاتا قىلغان مال ــ مۈلۈكنىڭ بىر قىسمىنى (ئۆزلىرىنى ئازاد قىلىشقا ياردەم تەرىقىسىدە) ئۇلارغا بېرىڭلار﴾ دېگەن سۆزى بولۇپ، بۇ بۇيرۇق ۋاجىپلىقنى بىلدۈرىدۇ.

2 ـ ئۇلار يەنە مۇنۇ رىۋايەتنى دەلىل قىلىدۇ: «ئۆمەر ئىبنى خەتتاب ئەبۇ ئۇمەييە ئىسىملىك بىر قۇلى بىلەن توختام تۈزىدۇ. تۇنجى مۇددەتتە ئۆتەيدىغان ئۆلۈشنىڭ ۋاقتى توشقاندا قۇل تېگىشلىك بولغان ئۆلۈشنى ئېلىپ كېلىدۇ. ئۆمەر: ئى ئەبۇ ئۇمەييە! ئۇنى ئېلىپ كېتىپ توختامدىكى قالغان مالنى ئۆتەشكە ياردەمچى بولسۇن ئۈچۈن ئىشلەتكىن دەيدۇ، ئۇ: ئى ئەمىرۇلمۇئمىنىن! بۇ ياردەمنى ئەڭ ئاخىرقى ئۆلۈشكە قالدۇرساڭچۇ؟ دەيدۇ. ئۆمەر: ئى ئەبۇ ئۇمەييە! مەن ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەي قېلىشىمدىن قورقىمەن، دەيدۇ. ئاندىن: ﴿سىلەرگە الله ئاتا قىلغان مال ــ مۈلۈكنىڭ بىر قىسمىنى (ئۆزلىرىنى ئازاد

---

① ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر»ناملىق تەپسىرى، 6 ـ جىلد، 37 ـ بەت.
② ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 12 ـ جىلد، 252 ـ بەت.

قىلىشقا ياردەم تەرىقىسىدە) ئۇلارغا بېرىڭلار﴾ دېگەن ئايەتنى ئوقۇيدۇ.»① ئىكرىمە مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ ئىسلامدا تۇنجى ئۆتەلگەن ئۆلۈش ئىدى.»

مالىكىي ۋە ھەنەفىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ دەلىللىرى

مالىكىي ۋە ھەنەفىي مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەلىل كەلتۈرىدۇ: توختام تۈزۈشكە قىلىنغان بۇيرۇق ئەۋزەللىكنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن كەلگەن تۇرسا، مال بېرىشكە قىلىنغان بۇيرۇق قانداقمۇ ۋاجىبلىق ئۈچۈن بولسۇن؟ ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «مەزكۇر ئايەتتە: ﴿ئۇلار بىلەن توختام تۈزۈڭلار﴾ ۋە: ﴿بىر قىسمىنى ئۇلارغا بېرىڭلار﴾ دەپ، ئىككى بۇيرۇق كەلدى. بۇ ئىككى بۇيرۇق يا ۋاجىبلىقنى يا ئەۋزەللىكنى بىلدۈرۈشى كېرەك.»

ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: «ئىمام شافىئىي بېرىشنى ۋاجىپ دېگەن ئىكەن، توختام تۈزۈش ۋاجىپ دېگەن بولسا، ئەلۋەتتە ياخشى تەرتىپ بولاتتى. لېكىن ئۇ توختام تۈزۈشنى ۋاجىپ ئەمەس، دېدى. بېرىشنى بولسا ۋاجىپ، دېدى. نەتىجىدە ئۇ ئەسلى ھۆكۈمنى ۋاجىپ قىلماي، شاخچە ھۆكۈمنى ۋاجىپ قىلدى. بۇنىڭغا ئوخشايدىغان مەسىلە ھېچ كۆرۈلمىگەن بولغاچقا، بۇ بىر قۇرۇق دەۋاغا ئايلىنىپ قالىدۇ.»②

2 ـ ئۇلار مۇنداق بىر ھەدىسنى دەلىل قىلىدۇ: «قايسى بىر قۇل يۈز ئۇقىيەگە توختام تۈزۈپ، ھەممىسىنى تۆلەپ پەقەت ئۇنىڭدىن ئون ئۇقىيە قالسا، ئۇ يەنىلا قۇلدۇر.»③ ئەگەر ئۇنىڭ گەردىنىدىن مەلۇم مىقداردا مالنى كۆتۈرۈۋېتىش ۋاجىپ بولسا، ئەلۋەتتە ئۇنىڭ گەردىنىدە قالغان ئون ئۇقىيە ساقىت بولغان بولاتتى.

ئۇلار يەنە ئائىشەنىڭ مۇنۇ ھەدىسىنى دەلىل قىلىدۇ: بەرىرە خوجايىنى بىلەن تۈزگەن توختامنى ئۆتەش ئۈچۈن ئائىشەدىن ياردەم سوراپ كېلىدۇ. ئائىشە ئۇنىڭغا: ئەگەر سىزنىڭ خوجايىنلىرىڭىز قوشۇلسا، مەن ئۇ پۇلنىڭ ھەممىنى ئۇلارغا بېرەي، سىزگە ئىگىدارچىلىق قىلىش ماڭا بولسۇنمۇ؟ دەيدۇ. بەرىرە ئۇلار بۇنىڭغا قوشۇلمايدۇ. ئاندىن ئائىشە ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا يەتكۈزىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «ئۇنى سېتىۋېلىپ ئازاد قىلىۋېتىڭ. كىم ئازاد قىلغان بولسا، ئىگىدارچىلىق قىلىش ھەققى شۇنىڭ بولىدۇ» دەيدۇ.

ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئائىشەنىڭ ”ھەممىسىنى بېرەي“ دېگەن سۆزىنى رەت قىلمىدى، شۇنداقلا: بەرىرە تۈزگەن توختامدىكى مالدىن مەلۇم مىقداردا گەردىنىدىن كۆتۈرۈۋېتىلىش ھەققىگە ئىگە دېمىدى، ياكى: خوجايىنى ئۇنىڭغا مەلۇم مىقداردا مال بېرىشى لازىم دېمىدى.»④

ئون بىرىنچى ھۆكۈم

① ئىمام سۇيۇتىنىڭ «ئەددۇررۇل مەنسۇر» ناملىق كىتابى، 5 ـ جىلد، 45 ـ بەت.
② ئىمام ئىبنۇل ئەرەبىنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 1376 ـ بەت.
③ ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 23 ـ جىلد، 219 ـ بەت.
④ ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 399 ـ بەت.

www.munber.org

مەجبۇرلاش دېگەن نېمە؟ مەجبۇرلانغان ئەر بىلەن ئايالدىن جازا كۆتۈرۈلەمدۇ؟

اﷲ تائالانىڭ: ﴿ئەگەر سىلەرنىڭ چۆرىلىرىڭلار ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىسا، بۇ دۇنيانىڭ ئازغىنا مېلىنى دەپ ئۇلارنى پاھىشىغا مەجبۇرلىماڭلار﴾ دېگەن سۆزى ئىنسانىنىڭ گەردىنىدىن تەكلىپنى ساقىت قىلىدۇ. شۇنىڭغا ئاساسەن بەندە جازاغا تارتىلمايدۇ. گۇناھ مەجبۇرلىغۇچىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىدۇ. مەجبۇرلاش بولسا، ئۆلۈم بىلەن تەھدىت سالغانغا ئوخشاش جاننى ھالاكەتكە ئېتتىرىدىغان ياكى بىرەر ئەزانى خەتەرگە ئۇچرىتىدىغان خەۋپ بولسا، ئاندىن مەجبۇرلانغان بولىدۇ. ئەمما ئۇ قەدەر قورقۇنچ يوق، كىچىككىنە تەھدىت سېلىنسا، مەجبۇرلانغان بولمايدۇ. زىنا قىلىشقا مەجبۇرلاش كۇپۇرلۇقنى بىلدۈرىدىغان سۆزنى قىلىشقا مەجبۇرلاشقا ئوخشاشتۇر. كۇپۇرلۇق ھەققىدە اﷲ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿قەلبى ئىمان بىلەن مۇستەھكەم تۇرسىمۇ مەجبۇرلاش ئاستىدا (ئاغزىدىلا) ئىماندىن يانغانلىقىنى بىلدۈرگەنلەر بۇنىڭدىن مۇستەسنا﴾[1].

بەزى تەپسىرشۇناسلار[2] مۇنداق دەيدۇ: «اﷲ تائالا ئىپپەتلىك بولۇشنى خالاشنىڭ ئايال تەرەپتىن بولۇشىنى بايان قىلدى، چۈنكى، ئەنە شۇ خالاش مەجبۇرلانغانلىقنى تەسەۋۋۇر قىلىدۇ. ئەمما ئايالنىڭ زىنا قىلىشقا رىغبىتى بولسا، بۇ ۋاقىتتا مەجبۇرلاشنىڭ يۈز بەرگەنلىكى تەسەۋۋۇر قىلىنمايدۇ.»

يەنە بەزىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئايەتتىكى مەجبۇرلاش كۆپىنچە يۈز بېرىدىغان ئەھۋالغا قارىتىلغان. چۈنكى، كۆپىنچە ئەھۋالدا مەجبۇرلاش پەقەت ئىپپەتلىك بولۇشنى خالىغاندىلا ئاندىن يۈز بېرىدۇ.»

توغرىسى ئالدىنقى قاراش بولۇپ، بۇنى تىلغا ئېلىشتىن مەقسەت، جاھىلىيەت دەۋرىدىكى كىشىلەرنىڭ قىلىپ كەلگەن بۇ يامان ئىشنى قاتتىق ئەيىبلەش ۋە سۆكۈشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى، ئۇلارنىڭ چۆرىلىرى ئىپپەتلىك بولۇشنى خالاپ تۇرسىمۇ ئۇلار ئۇلارنى پاھىشە قىلىپ پۇل تېپىشقا مەجبۇرلايتتى.

فىقھشۇناسلار زىنا قىلىشقا مەجبۇرلانغان ئەرلەرنىڭ گەدىنىدىن جازا خۇددى ئاياللارنىڭ گەدىنىدىن ساقىت بولغاندەك ساقىت بولامدۇ؟ دېگەن مەسىلىدە ئىختىلاپ قىلىشقان:

كۆپچىلىك فىقھشۇناسلار مۇنداق دەپ قارايدۇ: مەجبۇرلاش ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئۈستىدىن جازانى خۇددى گۇناھنى كۆتۈرۈۋەتكەندەك كۆتۈرۈۋېتىدۇ. مەزكۇر ئايەتنىڭ ھۆكمى ئەرنىڭ ھۆكمىنىڭ ئايالنىڭ ھۆكمىگە ئوخشاش بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنۇ سۆزىمۇ بۇنى كۆرسىتىدۇ: «مېنىڭ

[1] سۈرە نەھل، 106 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام ئىبنۇل ئەرەبى، قۇرتۇبى ۋە فەخرۇددىن رازى قاتارلىقلار.

ئۆممىتىمدىن خاتالىق سەۋەبىدىن قىلىنغان ئىش، ئۇنتۇپ قالغان ئىش ۋە مەجبۇرلانغان ئىش ئەپۇ قىلىندۇ.»[1]

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەپ قارايدۇ: زىنا قىلىشقا مەجبۇرلانغان ئەر جازاغا تارتىلىدۇ، پەقەت پادىشاھ مەجبۇرلىغان بولسا، جازاغا تارتىلمايدۇ. ئەمما زىناغا مەجبۇرلانغان ئايال جازاغا تارتىلمايدۇ.

ئۇنىڭ دەلىلى شۇكى، مەجبۇرلاش رازىلىققا زىت بىر ئىشتۇر. ئىتائەتمەنلىك ۋە رازىلىق بىلەن يۈز بەرگەن ئىش مەجبۇرلانغان بولمايدۇ. ھەممىگە مەلۇمكى، مەجبۇرلاش جانغا خەۋپ يېتىشتىن قورققان ۋاقىتتا يۈز بېرىدۇ. ئەرنىڭ شەھۋىتىنىڭ قوزغىلىشى ۋە زەكىرىنىڭ قېتىشى قورقۇش ۋە تىترەپ تۇرۇشقا زىت بىر ئىشتۇر. ئۇنىڭ شەھۋىتىنىڭ قوزغىلىشى ۋە زەكىرىنىڭ قېتىشىدەك ئەھۋالنىڭ كۆرۈلۈشىدىن ئۇنىڭ ئۇ ئىشنى مەجبۇرلانمىغان ئاساستا قىلغانلىقى مەلۇمدۇر. چۈنكى، ئۇ مەجبۇرلانغان ۋە جېنىغا خەۋپ يېتىشتىن قورققان بولسا ئىدى، شەھۋىتى قوزغالمىغان ۋە زەكىرى قاتمىغان بولاتتى. مانا بۇ ئۇنىڭ مەجبۇرلانمىغان ئاساستا زىنا قىلغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭغا جازا كېلىدۇ[2].

جاھىلىيەت دەۋرىدىكى زىنا قىلىش يولى

جاھىلىيەت دەۋرىدە كەڭ تارقالغان پاھىشە ئىشىنىڭ بىرى نىكاھلىنىش شەكلىدە قىلىنىدىغان زىنا، يەنە بىرى چۆرىلەر ۋە ھۆر ئاياللار ئارىسىغا ئومۇملاشقان پاھىشەدىن ئىبارەت ئىككى تۈرلۈكتۇر.

بىرىنچىسىگە كەلسەك، قارىغۇچىسى يوق بەزى دېدەكلەر ياكى ئۆيى ۋە تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ئائىلىسى يوق ھۆر ئاياللار كەسىپ قىلىۋالغان پاھىشە يولى بولۇپ، ئۇلاردىن بىرى ئۆيىدە ئولتۇراتتى ۋە بىرلا ۋاقىتتا بىرقانچە ئەر بىلەن يۈتۈشەتتى، ئەرلەر يۈتۈشكەن بويىچە ئۇنىڭغا پۇل بېرەتتى، ئىشىنى قىلىپ بېرەتتى ۋە ئۆزلىرىنىڭ شەھۋىتىنى ئۇنىڭ بىلەن قاندۇراتتى. ئەگەر ئۇ ھامىلدار بولۇپ قالسا، بالىنى تۇغاتتى ـ دە، ئۇلارغا ئادەم ئەۋەتەتتى. ئۇلار ئۇنىڭ قېشىغا يىغىلغاندا، ئۇ ئۇلارغا: سىلەر نېمە ئىش قىلغانلىقىڭلارنى ياخشى بىلىسىلەر، مەن تۇغدۇم، ئى پالانى! بۇ بالا سېنىڭ دەپ، ئۆزى ياخشى كۆرگەن ئەرنىڭ ئىسمىنى ئاتايتتى. شۇنىڭ بىلەن بالا شۇ ئەرگە نىسبەت بېرىلەتتى. مانا بۇ جاھىلىيەت ئەھلىنىڭ نىكاھلىنىش يولى بىلەن پاھىشە قىلىش يولى بولۇپ، قارىماققا نىكاھلىنىش شەكلىدە ئېلىپ بېرىلاتتى.

ئىككىنچىسىگە كەلسەك، كۆپىنچىسى چۆرىلەرنىڭ ۋاستىسى بىلەن، بەلكى بەزى ھۆر ئاياللاردىنمۇ يۈز بېرىدىغان پاھىشە تۈرى بولۇپ، بۇمۇ ئىككى خىل بولاتتى. بىرىنچى خىلىغا كەلسەك، بەزى خوجايىنلار دېدەكلىرىگە ھەر ئايدا كۆپ مىقداردا پۇل تېپىپ

[1] ئىمام ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىگە قاراڭ.

www.munber.org

تاپشۇرۇشنى يۈكلەيتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پاھىشە قىلاتتى. چۈنكى، ئۇلار ھالال كەسىب بىلەن پۇل تېپىپ خوجايىنلىرى ئۈستىلىرىگە يۈكلىگەن بۇ پۇلنى ئۆتىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇلار پاھىشە يولىنى كەسىپ قىلىۋالاتتى.

ئىككىنچى خىلىغا كەلسەك، بەزى ئەرەبلەر دېدەكلىرى ئىچىدىن ياش ۋە چىرايلىقلىرىنى تاللاپ ئۆيلەرگە ئولتۇرغۇزۇپ قوياتتى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىنىڭ ئىشىكلىرىگە بايراق ئېسىپ قوياتتى. بۇ شەھۋەتنى قاندۇرۇشنى خالايدىغانلار ئۈچۈن بىر بەلگە ئىدى. خوجايىنلار بۇ دېدەكلەردىن كۆپ مال ئۈندۈرىۋالاتتى. ئەگەر دېدەكلەرنىڭ بىرى پاھىشە قىلىشقا ئۇنىمسا ياكى ئېيپەتلىك بولۇپ، بۇ رەزىل ئىشتىن قول يىغىشنى خالىسا، خوجايىنى ئۇنى ئۇراتتى ۋە بۇ پاسكىنا كەسىپتىن ئېرىشىدىغان مول - مول كىرىمدىن قۇرۇق قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنى پاھىشە قىلىشقا يەنە مەجبۇرلايتتى.

مۇناپىقلارنىڭ باشلىقى ئابدۇللاھ ئىبنى ئۇبەييىنىڭمۇ ياش ۋە گۈزەل ئالتە دېدىكى بار بولۇپ، ئۇ ئۇلارنى پۇل - مال بەدىلىگە پاھىشە قىلىشقا مەجبۇرلايتتى. يۇقىرىدىكى ئايىتى كەرىملەر ئۇنىڭ ھەققىدە نازىل بولغان.

مەن مۇنداق دەپ قارايمەن: بىزنىڭ زامانىمىزدىكى 20 - ئەسىرنىڭ جاھىلىيىتى ئەنە شۇ ئىلگىرىكى جاھىلىيەت دەۋرىگە نىمىدېگەن ئوخشاش ھە! زامانىمىزدا قانۇننىڭ ھىمايىسى ئاستىدا پاھىشىخانىلار قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇنى ساقچىلار قوغداپ بېرىدۇ. شەھۋەتنى قاندۇرماقچى بولغانلار مەلۇم مىقداردا پۇل تۆلەپ ئۇ جايلارغا بارىدۇ. بۇنىڭ ئىلگىرىكى پاھىشە بىلەن پەرقلىنىدىغان ھېچقانداق يېرى يوق. بەلكى زامانىمىزدىكىسى ئەڭ قەبىھ ۋە رەزىللىكتۇر. چۈنكى، پاھىشىخانىلاردا يېرىم يالىڭاچ بولۇۋالغان ھۆر ئاياللار بار. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «پاھىشە تاراپ كەتكەن ۋە ئۇنىڭغا بېرىلىپ كەتكەن قەۋم ھەر خىل كېسەللىكلەرگە ۋە ئىلگىرى ئۆتكەنلەر ئارىسىدا كۆرۈنۈپ باقمىغان ئاغرىقلارغا گىرىپتار بولىدۇ.» مانا بۇ پەيغەمبەرلىكنىڭ ئالامىتىدۇر.

بىز ئەلۋەتتە اللە نىڭ ئىگىدارچىلىقىدىمىز، چوقۇم اللە نىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز!

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

اللە تائالا ئالىي ھېكمەتلەر، ئۇلۇغۋار غايىلەر ۋە ناھايىتى چوڭ پايدا - مەنپەئەتلەرنى نىشان قىلىپ تۇرمۇش قۇرۇش قانۇنىنى بەلگىلىدى ۋە مۆمىنلەرنى ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇدى. چۈنكى، تۇرمۇش قۇرۇش نەسىل قالدۇرۇش ۋە ياخشى پەرزەنتلەر بىلەن زېمىننى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن ئەڭ ساغلام بولغان يولدۇر.

اللە تائالا ئىنسانلارنى تۇغما مىجەزلىك ھالدا ھىمايىسىز يۇرىدىغان، ئەركەك بىلەن چىشى ئۇچراشقانلا يەردە قالايمىقان مۇناسىۋەت قىلىدىغان باشقا مەخلۇقاتلارغا ئوخشاش تۈزۈمسىز تاشلاپ قويۇشنى خالىمىدى. بەلكى، ئۇلارنىڭ ھەق - ھۆرمىتىنى قوغدايدىغان،

شان - شەرىپىنى ئاسرايدىغان نىزاملارنى بېكىتىپ، ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئۇچرىشىشىنى پاك، خۇش كۆڭۈل، رازىمەنلىك ۋە چۈشىنىش ھاسىل قىلغان ئاساستا بارلىققا كېلىدىغان قىلىپ بېكىتتى. بۇنىڭ بىلەن شەھۋەتنى قاندۇرۇشنىڭ خاتىرجەم يولىنى بېكىتتى، نەسلنى بۇزغۇنچىلىقتا ئۇچراشتىن ھىمايە قىلدى. ئاياللارنى يامان نىيەتلىك ئەرلەرنىڭ قوللىرىدا ئويۇنچاققا ئايلىنىپ قېلىشتىن ياكى ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى ئاچىدىغان يايلاققا ئايلىنىپ قېلىشتىن قوغدىدى.

جىنسىي ھەۋەس ئەڭ كۈچلۈك ۋە كونترول قىلىش ئەڭ قىيىن بولغان بىر ھەۋەستۇر. شۇڭا ئۇنى پاكىز ۋە شەرەپلىك رەۋىشتە قاندۇرىدىغان توغرا يول بولمىسا، ئۇ ھەددىدىن ئېشىپ، ئىنساننى يامان ئىشقا سۆرەپ بارىدۇ. تۇرمۇشقا چىقىش بولسا جىنسىي ھەۋەسنى قاندۇرۇش ۋە ئۇنى تويغۇزۇش ئۈچۈن قويۇلغان ئەڭ ياخشى، ئەڭ ساغلام چارە بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بەدەن قۇۋۋىتى تەڭشىلىدۇ، كۆڭلى ئارام تاپىدۇ، نامەھرەملەرگە قاراشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ، ھېسسىيات اللە تائالا ھالال قىلغان نەرسە بىلەن قاندۇرىلىدۇ. مۇنۇ ئايىتى كەرىمۇ مۇشۇ نۇقتىغا ئىشارەت قىلىدۇ: ﴿ئاياللار بىلەن ئۇنسى — ئۈلپەت ئېلىشىڭلار ئۈچۈن (اللە نىڭ) ئۇلارنى سىلەرنىڭ ئۆز تىپىڭلاردىن ياراتقانلىقى، ئاراڭلاردا (يەنى ئەر — خوتۇن ئارىسىدا) مېھىر — مۇھەببەت ئورناتقانلىقى اللە نىڭ (كامالى قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلىرىدىندۇر، پىكىر يۈرگۈزىدىغان قەۋم ئۈچۈن، شەك - شۈبھىسىزكى، بۇنىڭدا نۇرغۇن ئىبرەتلەر بار﴾[1].

تۇرمۇشقا چىقىش بولسا پەرزەنت قالدۇرۇش، نەسلنى كۆپەيتىش ۋە ھاياتنى بەختلىك داۋاملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ۋاستە بولۇپ، ئىسلام دىنى ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدىغان بۇ نەسىللەرنى قوغداشتا ئەھمىيەتلىك رول ئوينايدۇ. ئىسلام دىنى تۇرمۇشقا چىقىشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ، ئۇنىڭغا تۈرلۈك يوللار ۋە كۆپلىگەن ئۇسۇللار بىلەن قىزىقتۇرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۆيلىنىشنى بۇ دۇنيا تىرىكچىلىكىنىڭ ئەڭ ياخشى مېلى ھېسابلاپ مۇنداق دەيدۇ: «دۇنيا مال - مۈلكتىن ئىبارەتتۇر، ئۇنىڭ ئەڭ ياخشى مېلى ياخشى ئايالدۇر.» بەلكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى ئىنسان ھاياتىدا ئېرىشكەن ئەڭ ياخشى بايلىق ھېسابلاپ مۇنداق دەيدۇ: «مەن سىلەرگە كىشى ئېرىشكەن ئەڭ ياخشى بايلىقنى ئېيتىپ بېرەيمۇ؟ ئۇ، ئەگەر ئېرى قارىسا، ئېرىنى خۇرسەن قىلىدىغان، ئەگەر ئېرى بىرەر ئىشقا بۇيرۇسا، ئىتائەت قىلىدىغان، ئەگەر ئېرى ئۆيدە يوق بولسا، ئۆزىدىكى ئېرىنىڭ ئامانىتىنى ۋە پۇل - مېلىنى پىششىق ساقلايدىغان ياخشى ئايالدۇر.»

ئىسلام دىنى ھاياتلىق تىرىكچىلىكىنىڭ تەبىئى ھالدا ۋە ئاددى - ساددا يۈرۈشى ئۈچۈن توي قىلىشنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاسانلاشتۇرۇپ، يوللىرىنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىشكە بۇيرۇيدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ ئالدىدىكى پۈتۈن داۋانلارنى يوق قىلىشقا بۇيرۇيدۇ. ئۆي تۇتۇپ، ئۆزىنى ئىپپەتلىك ساقلاش يولىدىكى بىرىنچى داۋان ئىقتىسادىي داۋاندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن اللە تائالا خوتۇن ئېلىشقا كەمبەغەللىكنىڭ توسالغۇ بولماسلىقىنى ئالاھىدە ئەسكەرتتى. رىزىق اللە

[1] سۈرە رۇم، 21 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

نىڭ قولىدىدۇر. ئەگەر كەمبەغەللەر پاك ۋە ئىپپەتلىك بولۇش يولىنى تاللىسا، الله ئۇلارنى باي قىلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. شۇڭا پۈتۈن ئۈممەتنىڭ گەردىنىگە توي قىلغۇچىلارغا ياردەملىشىش، ئۇلار ئۈچۈن توي قىلىشنىڭ سەۋەبلىرىنى هازىرلاپ بېرىش ۋە بارلىق تىرىشچانلىقنى سەرپ قىلىش ۋاجىپ بولىدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا جەمئىيەتتە پايدىسى يوق بىرمۇ ئادەم قالمايدۇ.

شۇڭا ياشلارغا توي قىلىش پۇرسىتى هازىرلانغىچە، الله تائالا ئۇلارنى ئۆز پەزلى بىلەن باي قىلغۇچە، ئۇلارنىڭ ئىپپەتلىك بولۇپ، هارام ئىشلاردىن ساقلىنىشى ئۈچۈن ئىلاهىي بۇيرۇق كەلدى: ﴿ئۆيلىنەلمەيدىغانلار الله ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلغۇچە، ئۆزلىرىنى ئىپپەتلىك تۇتسۇن﴾.

بۈگۈنكى كۈندە ئۆزلىرىنى بىلىملىك دەۋالغان بەزى نومۇسسىزلارنىڭ: ئىنسانغا چەكلىمە قويۇش ۋە ئۇنى بېسىمغا ئېلىش ئۇنىڭدا روهىي كېسەل پەيدا قىلىدۇ، هەمدە جىسمانىي زىيان ئېلىپ كېلىدۇ. شۇڭا ئۇ پاهىشە قىلىش يولى بىلەن بولسىمۇ جىنسىي مۇناسىۋەت قىلىش ئارقىلىق ئۆزىدىكى شەهۋانىي بېسىمنى يېنىكلىتىشى كېرەك، دەپ بىلجىرلاشلىرى پۈتۈنلەي ئاساسسىزدۇر.

ئۇلار زىنا قىلىشنى جىسمانىي كېسەللىكلەردىن ساقلىنىش، بېسىم ۋە چەكلىمىنىڭ كەلتۈرىدىغان زىيانلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىجتىمائىي زۆرۈرىيەت قىلىپ بېكىتىدۇ. ئۇلار: شەهۋانىي بېسىمنى ئازايتىش ۋە ئىنساننى ساراڭ قىلىپ قويۇش ئېهتىمالى بولغان روهىي كېسەلدىن هىمايە قىلىش ئۈچۈن زىنا قىلىش بىردىن بىر ساغلام يولدۇر، دەپ جۆيلىشىدۇ.

فرويد باشچىلىقىدىكى جىنسىي مۇناسىۋەت ئەركىنلىكىنى تەشەببۇس قىلغۇچىلار: زىنانى يولغا قويۇش ئەڭ ياخشى داۋادۇر، ئۇنىڭ بىلەن يەككە كىشىلەرنى ۋە جەمئىيەتنى جىنسىي مۇناسىۋەتنىڭ خىيىم ـ خەتەرلىرىدىن قوغدىغىلى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئۇلار پسىخولوگىيە ئىلمى دەۋالغان ئادەم تەربىيىلەش نەزەرىيىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ مۇنداق دەيدۇ: «ئىنساندا كۆڭۈلنى ئۆزىگە تارتىدىغان خىيال ۋە روهىي كېسەللىك پەيدا بولماسلىقى ئۈچۈن ئۇ هەرقانداق توسالغۇ ۋە شەرتتىن ئەركىن ياشىشى كېرەك.»

ئۇلار ئىنساننى هېچقانداق چەكلىمىگە ۋە بەلگىلىمىگە ئۇچرىماي ياشايدىغان، شەهۋىتىنى قاچان خالىسا شۇ چاغدا، قايسى شەكىلدە ئېرىشسە شۇ شەكىلدە قاندۇرىدىغان هايۋانغا سېلىشتۇرغان. بىراق ئۇلار ئىنسان بىلەن هايۋاننىڭ ئارىسىدىكى ناهايىتى چوڭ ۋە ناهايىتى ئاشكارا پەرقنى بىلەلمىگەن. هايۋان بولسا، ئۇنىڭغا ئۇنىڭ شەهۋىتى هۆكۈمرانلىق قىلىدىغان، ئۇنى ئۇنىڭ خاهىشى باشقۇرىدىغان مەخلۇقتۇر. ئىنساننى بولسا، ئەقلى باشقۇرىدۇ، ئۇنى ئۇنىڭ ئەقىل ئىدراكى ۋە سەزگۈسى ئىدارە قىلىدۇ. ئەگەر ئىنساندا ئەقىل بولمىسا ئىدى، ئەلۋەتتە هايۋان ئۇنىڭدىن ياخشى ۋە ئەۋزەل بولغان بولاتتى.

ئىسلام شەھىدى سەييىد قۇتۇب (الله ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن ۋە ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن!) «فىي زىلالىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئىپپەتلىك بولۇشنى خالايدىغان دىدەكلەرنى ئازغىنە مالغا ئېرىشىش ئۈچۈن پاھىشە قىلىشقا مەجبۇرلاشنى مەنئى قىلىش بولسا، قۇرئاننىڭ ئىسلام جەمئىيىتىنى پاكلاش، كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجىنى جىنسىي مۇناسىۋەتكە بۇرايدىغان بۇ پاسكىنا يوللارنىڭ دەرۋازىلىرىنى تاقاش ئۈچۈن ئېلان قىلغان نۇتۇقلىرىدىن بىر پارچىسى ھېسابلىنىدۇ. جەمئىيەتتە پاھىشە مەۋجۇت بولسا، ئۇنىڭ يوللىرى ئاسان بولغانلىقى ئۈچۈن نۇرغۇن كىشىلەرنى قايمۇقتۇرۇپ كېتىدۇ. ئەگەر ئۇلار پاھىشە قىلىدىغان يوچۇقنى تاپالمىسا، ئەلۋەتتە شەھۋىتىنى پاكىز ۋە ھالال يول ئارقىلىق قاندۇرۇشقا تىرىشىدۇ.

پاھىشىنى يولغا قويغاندىلا شەرەپلىك ئائىلىلەرنى خاتىرجەم قوغدىغىلى بولىدۇ، چۈنكى، خوتۇن ئېلىش قىيىن بولۇپ قالغاندا شەھۋانىي ئېھتىياجنى قاندۇرۇشقا بۇ يولدىن باشقا ھېچ يول يوق. ئەگەر بۇمۇ يولغا قويۇلمىسا نۇرغۇن شەرەپلىك كىشىلەرنىڭ ئائىلىسىنىڭ ئابرۇيى ئاچ قالغان بۆرىلەرگە ئوخشاش ئەخلاقسىزلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچرايدۇ، دەپ جار سالغۇچىلارنىڭ سۆزلىرىنىڭ ھېچقانداق ئېتىبارى يوق.

شەك ـ شۈبھىسىزكى، مۇنداق پىكىر قىلىش تۇرمۇش قۇرۇشنىڭ سەۋەبلىرىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىدۇ. جىنسىي ھەۋەسنى بۇزۇقچىلىقتىن خالىي بولغان پاكىز ۋە ھالال يول بىلەن قاندۇرۇش، بۇ ئارقىلىق يېڭى ئەۋلادلارنى يېتىشتۈرۈپ دۇنيا تىرىكچىلىكىنى ئىلگىرى سۈرۈش، ھەر بىر شەخسنىڭ ئۆز سەۋىيىسىدە ياشىيالايدىغان ۋە تۇرمۇش قۇرالايدىغان جەمئىيەت بەرپا قىلىپ، جامائەتچىلىكنىڭ ئىقتىسادىي نىزامنامىلىرىنىڭ تۈزۈلۈشىنى نىشان قىلىش كېرەك. ئەگەر جەمئىيەتتە يەنىلا ئايرىم ئەھۋاللار كۆرۈلسە، ئۇنى ئۆزىگە خاس چارىلەر بىلەن ھەل قىلىش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا پاھىشىنى يولغا قويۇشنىڭ جىنسىي ھەۋەسنى قاندۇرۇشنى خالىغان ھەر بىر كىشىنىڭ جامائەتچىلىكتىن قىلچە ئەيمەنمەستىن بىمالال كېلىپ ھايۋانىي نەپسىنى قاندۇرۇشى ئۈچۈن پاھىشىخانىلارنى ئېچىشنىڭ ھېچ ھاجىتى يوق.

مۇشۇنىڭغا ئوخشاش شەرمەندىچىلىكنىڭ ئوتتۇرىغا چىقماسلىقى ئۈچۈن ئىقتىسادىي نىزامنامىلار توغرا ھەل قىلىنىشى لازىم. ئىقتىسادىي نىزامنامىلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقىغا ئۇچرىشى ئاممىۋىي پاھىشىخانىلارنى ئېچىشنىڭ زۆرۈر ئىكەنلىكىگە پاكىت بولماسلىقى كېرەك. ئىسلام دىنى بۇ مەسىلىنى ئۆزىنىڭ مۇكەممەل، پاك، ئىپپەتلىك، زېمىن بىلەن ئاسماننى تۇتاشتۇرىدىغان، ئىنسانىيەتنى الله نىڭ نۇرىدىن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن پارلاق ۋە يورۇق ئالەمگە يېتەكلەيدىغان نىزاملىرى بىلەن ئادىل ھەل قىلىدۇ.»[1]

---

[1] سەييىد قۇتۇبنىڭ «فىي زىلالىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرىگە قاراڭ.

www.munber.org